

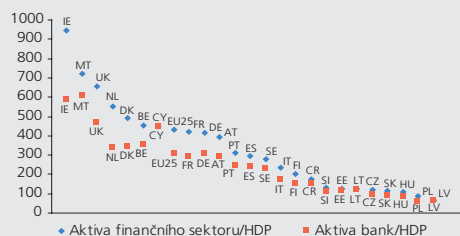
4 FINANČNÍ SEKTOR

V roce 2006 vykázal finanční sektor velmi dobrou výkonnost a rentabilitu. Výsledky bankovního sektoru lze hodnotit v mezinárodním srovnání jako nadprůměrné, a to i přes určitý pokles ziskovosti ve srovnání s předchozím rokem. V pojišťovnictví meziroční růst výběru pojistného poněkud zpomalil. V životním pojištění došlo k obnovení růstu pojistného, které postačilo krýt nižší růst pojistného v neživotním pojištění. Pojišťovny zvýšily rentabilitu kapitálu na úroveň bank. V penzijních fondech došlo ke zvýšení počtu účastníků a růstu příspěvků účastníků penzijního připojištění. Investiční společnosti a zprostředkovatelé v čele s bankami rozšířily nabídku investic jak do domácích podílových fondů, tak do zahraničních aktiv a zahraničních fondů. Uvedené tendence vytvářejí předpoklady pro zachování finanční stability i v následujících letech.

Pozitivní tendence v rozvoji finančního sektoru v sobě současně obsahují některá potenciální rizika. Určitým problémem by se mohl stát růst nesplácených půjček v případě ekonomického oslabení či při nečekaně vysokém zvýšení úrokových sazeb. To by zvýšilo úrokové náklady dluhů vzniklých v předchozích obdobích a u některých typů subjektů by mohlo zkomplikovat jejich řádné splácení. Týká se to zejména některých skupin domácností, u nichž existují signály o značném zatížení úvěry. To může být důsledkem přecenění jejich příjmových možností.

Volný vstup na finanční trh, resp. uznání licence udělené v jednom členském státě v dalších zemích EU a volný pohyb služeb vedly ke zvýšení počtu poboček a notifikací bank, pojišťoven a obchodníků s cennými papíry na domácím trhu. Vlastnické a funkční propojení finančního sektoru se zahraničním vede k jeho posílení, ale může znamenat i potenciální možnost přenosu prvků nestability. Současný ekonomický růst a stabilita v zemích, ve kterých mají sídlo mateřské společnosti finančních institucí v ČR, působí pozitivně na celkovou finanční stabilitu sektoru.

GRAF IV.1
Aktiva finančního sektoru a bank na HDP (%)

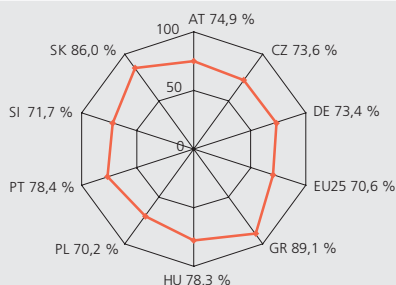
Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB
Pozn.: Data za rok 2005. Vysoké hodnoty za LU nezahrnuty.

4.1 STRUKTURA FINANČNÍHO SEKTORU

V mezinárodním srovnání se relativní velikost finančního sektoru ČR udržuje na stejné úrovni. Srovnání se zeměmi eurozóny ukazuje na relativně velký bankovní sektor i na růstový potenciál jednotlivých segmentů trhu. Objem úvěrů domácnostem i podnikům v relaci k HDP stále zaostává za úrovní eurozóny. Ve struktuře finančního sektoru mají významný vliv regulované bankovní skupiny (holdingy), které vykazují vysokou ziskovost. Koncentrace v bankovním sektoru a tržní podíly velkých bank jsou srovnatelné s průměrem v EU. Charakteristickým rysem ČR je vlastnická kontrola podstatné části finančního sektoru zahraničními subjekty. Navzdory tomu, že dosud převažují pozitivní vlivy propojení českého finančního sektoru se zahraničím, do budoucna nelze vyloučit ani negativní dopad některých rizik plynoucích z takto těsných vazeb.

Finanční zprostředkování v ČR měřené objemem aktiv finančních institucí v roce 2006 meziročně vzrostlo o 7 %. Vzhledem k obdobnému růstu nominálního HDP se tak hloubka finančního zprostředkování měřená podílem aktiv finančního sektoru na HDP v zásadě nezměnila a nadále se pohybuje kolem 130 %. Tato hodnota je ve srovnání se zeměmi eurozóny zhruba třetinová (Graf IV.1). Pokud jde o samotný bankovní sektor, který představuje jádro českého finančního sektoru, hodnota bilanční sumy na HDP ve výši 98 % ke konci roku 2006 jej řadí na přední příčky ve srovnání s dalšími novými členskými zeměmi EU. Vyšší poměr vyazuje pouze Slovensko a pobaltské země. Zhruba tříčtvrtinový podíl bank na finančním sektoru ČR je vyšší, než činí průměr EU, je však srovnatelný např. s podílem Německa a Rakouska (Graf IV.2).

GRAF IV.2
Podíl bankovního sektoru na aktivech finančního sektoru (%)

Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB, centrální banky
Pozn.: Data za rok 2005. SK bez penzijních fondů. Data za CZ, HU, PL, SK, SI na ne-konsolidované bázi.

Finanční struktura ČR je tvořena bankami, družstevními záložnami, pojišťovnami, penzijními fondy a ostatními finančními zprostředkovateli jako jsou investiční společnosti, které spravují otevřené podílové fondy, leasingové společnosti, společnosti ostatního úvěrování (splátkové společnosti, faktoringové společnosti) či nebankovní obchodníci s cennými papíry (Graf IV.3). Změny ve strukturálním vývoji v průběhu posledních deseti let se nejvíce projevily expanzí společností v pojišťovnictví, v penzijním připojištění a společnostmi, které poskytují nebankovní finanční služby a zprostředkování půjček. Bankovní aktiva sice absolutně rostla, klesal však jejich podíl na finančním sektoru s ohledem na rostoucí nebankovní konkurenci (Graf IV.4). Dlouhodobě pozvolně klesá podíl bankovních aktiv na aktivech finančního sektoru. K poklesu váhy došlo i v případě investičních společností a fondů s jejich restrukturalizací v minulosti (Graf IV.5).

Srovnání s vyspělými ekonomikami EU implikuje růstový potenciál pro téměř veškeré segmenty českého finančního trhu. ČR nedosahuje úrovní zemí eurozóny v úvěrové emisi, v pojištění ani v investování klientů. V meziročním porovnání se poměry vůči eurozóně v roce 2006 nezvýšily. Objem úvěrů je v relativním vyjádření k HDP ve srovnání s eurozónou stabilně třetinový (Graf IV.6) a celkové finanční investice pojišťoven zhruba pětinnové. Pokud jde o aktiva účastníků penzijního připojištění na HDP, dosahují stále 30 % relativní velikosti eurozóny, v případě domácích investičních a podílových fondů jde o necelých 10 %. Poměr výše aktiv finančního sektoru na obyvatele je u zemí středoevropského regionu včetně ČR v absolutním vyjádření několiknásobně nižší, než činí evropský průměr (Graf IV.7).

Pokud jde o míru koncentrace v jednotlivých sektorech, u bank a pojišťoven mělo 5 největších společností tržní podíl řádově 74 % na relevantním trhu vkladů domácích a předepsaného pojistného v životním pojištění. Relativně silné postavení na relevantním trhu mají větší penzijní fondy a investiční společnosti s nabídkou domácích podílových fondů. Vyšší koncentrace je podle dostupných údajů také v nabídce zahraničních fondů. Na leasingovém trhu je koncentrace nižší (Graf IV.8).

Koncentrace českého bankovního sektoru a podíly největších bank na celkových aktivech jsou srovnatelné s evropským průměrem. V roce 2006 se koncentrace bankovního sektoru v ČR meziročně mírně snížila (Graf IV.9).⁷² Podíl aktiv pěti největších bank na celkových aktivech sektoru v roce 2006 dosáhl v ČR 64 % (průměr EU činil 60 % v roce 2005). Vyšší koncentrací se vyznačují některé země s menšími bankovními sektory. Stupeň koncentrace v jednotlivých zemích může být ovlivněn rozhodnutím o změně strategie na úrovni banky i pokračujícím procesem konsolidace trhu formou fúzí a akvizic. Vstup poboček s jednotnou evropskou licencí se na trhu výrazně neprojevil a vstup společností z EU dočasně poskytujících služby na hostitelském trhu je specifikován pouze jejich registrací.

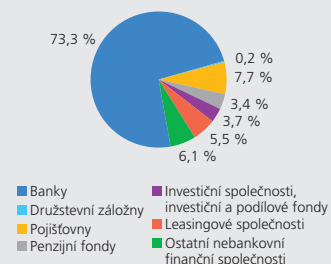
Významnou roli ve finančním sektoru ČR hraje zahraniční vlastnictví.⁷³ V bankovním sektoru bylo ke konci roku 2006 kontrolováno zahraničním kapitálem 97 % celkových aktiv a v sektoru pojišťoven 75 % aktiv. Minoritní zůstává vliv zahraničních investorů u nebankovních obchodníků s cennými papíry (40 %) a u penzijních fondů (36 %). Převážná část majitelů má sídlo v některé ze zemí EU. Vlastnické struktury jsou v některých případech komplikované a ne vždy je přímý vlastník subjektu působícího v ČR také jeho finálním vlastníkem, tedy tím, kdo rozhoduje. Zastoupení zahraničních vlastníků mezi akcionáři bank je poměrně vysoké i u dalších nových středoevropských členů EU (Tab. IV.1).

⁷² Na konci roku 2006 dosáhl Herfindahlův index (HI) koncentrace bankovního sektoru ČR 1038 oproti 1155 v roce 2005, zatímco průměr HI v roce 2005 dosáhl v EU hodnoty 1153. O koncentraci vedle hodnoty Herfindahlůva indexu určitým způsobem vypovídají i tržní podíly.

⁷³ O pozitivěch a rizicích plynoucích ze zahraničního vlastnictví finančních institucí pojednává blíže také Davidová, P., Heřmánek J., Opravilová, R.: Různé aspekty zahraničního vlastnictví ve finančním sektoru, Bankovníctví 9/2006.

GRAF IV.3

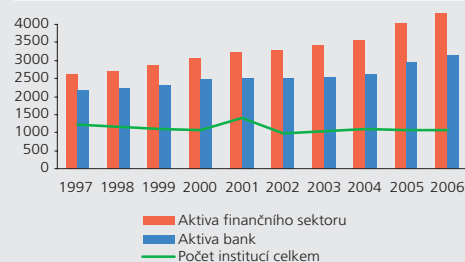
Podíly na aktivech finančního sektoru k 31. 12. 2006

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.4

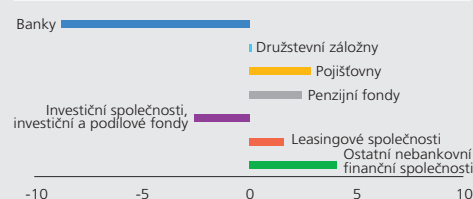
Počet institucí a objem aktiv ve finančním a bankovním sektoru ČR (mln. Kč, počet)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.5

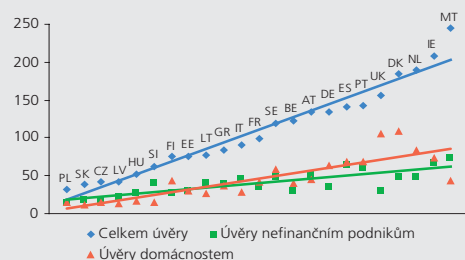
Nárůst (pokles) podílů na aktivech finančního sektoru v období let 1997–2006 (p.b.)

Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.6

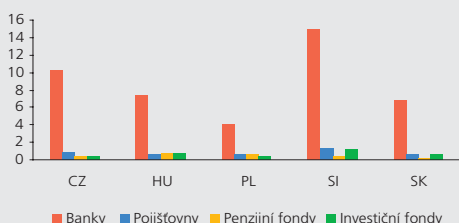
Porovnání úvěrů (% HDP)

Pramen: ČNB, ČSÚ, ECB

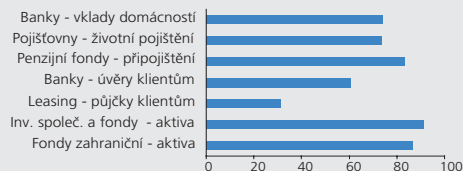
Pozn.: Data za rok 2005. Data za CY nebyla k dispozici. LU nezahrnuto. Přímky zachycují lineární proložení.

GRAF IV.7
Aktiva finančních institucí na 1 obyvatele
(tis. EUR)

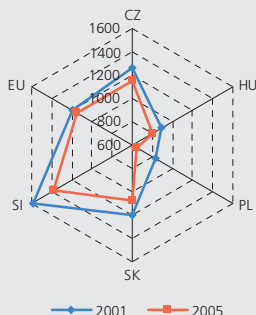
Pramen: ČNB, ECB
Pozn.: Data za rok 2005. Za pojišťovny jsou uvedeny finanční investice.

GRAF IV.8
Podíl 5 největších společností na dílčím trhu
(%, 2006)

Pramen: ČNB, AKAT.

GRAF IV.9
Herfindahlův index pro aktiva bankovních sektorů

Pramen: ČNB, ECB

TAB. IV.1
Zahraníční vlastnictví v bankovních sektorech
(% aktiv pod kontrolou zahraničních subjektů)

	2001	2002	2003	2004	2005
Zahraníční					
ČR	95	93	96	96	96
Maďarsko	64	57	57	59	59
Polsko	69	67	68	67	69
Slovensko	89	95	95	97	97
Slovinsko	15	16	18	19	21
EU	23	22	23	24	26
EU					
ČR	90	88	90	91	91
Maďarsko	56	57	54	56	56
Polsko	60	59	59	59	59
Slovensko	86	92	93	94	95
Slovinsko	15	16	18	19	21
EU	16	15	15	17	18

Pramen: centrální banky, ECB

Některé zahraniční instituce preferují poskytování finančních služeb na území ČR formou poboček.⁷⁴ Pobočky zahraničních bank na konci roku 2006 spravovaly 9,3 % a pobočky zahraničních pojišťoven 10,2 % celkových aktiv daného sektoru. Pobočky provozují v případě všech bank své činnosti na základě jednotné evropské licence. Pokud jde o pojišťovny, z celkového počtu 16 poboček disponuje evropskou licenci 15 společností. U poboček dochází k dělbě pravomocí a odpovědností mezi hostitelským a domovským (ze země původu) regulátorem a dohlížitelem. Většina pravomocí je přitom na straně domovských autorit, významný podíl zodpovědnosti nicméně zůstává na straně hostitele.

Zahraníční finanční instituce z Evropského hospodářského prostoru (EHP) působí na území ČR také formou notifikací. Počet notifikací v průběhu roku 2006 dále vzrostl, a to u bank na 137, u pojišťoven na 401 a u nebankovních OCP na 293 (Graf IV.10). Notifikované instituce nepodléhají regulaci platné v ČR, ani dohledu ČNB.

Z hlediska stability finančního systému jako celku hraje významnou roli vlastnické propojení finančních institucí působících v různých segmentech finančního sektoru. Postavení významných bank v čele finančních celků a jejich kapitálová účast v dceřiných společnostech jim umožňují vykonávat vliv v pojišťovnictví a v penzijním připojištění, v podnikání na kapitálovém trhu, ve finančním leasingu a faktoringu či prostřednictvím specializovaných společností též ovlivňovat trh s nemovitostmi. Domácí velké banky v roce 2006 kontrolovaly 39 % trhu penzijního připojištění a necelých 24 % trhu životního pojištění (Graf IV.11). Na kapitálovém trhu banky sehrávají roli obchodníků s cennými papíry a pomocí dceřiných investičních společností spravují domácí podílové fondy.

Vlastnické a funkční propojení bank s dceřinými a dalšími společnostmi je v ČR soustředěno do 9 finančních bankovních skupin (holdingů zpravidla v čele s bankou) a v jednom finančním konglomerátu v čele s pojišťovnou. Objem aktiv těchto skupin po konsolidaci, tj. po započtení i nebankovních složek regulovaných konsolidačních celků, dosáhl na konci roku 2006 cca 74 % aktiv finančního sektoru (Graf IV.12). V regulovaných konsolidačních celcích bylo zahrnuto 133 subjektů a v účetně konsolidovaných celcích 217 subjektů. Po započtení vzájemných závazků a pohledávek v rámci holdingu činila kapitálová přiměřenost v průměru za regulovaný celek 10,9 % a splňovala požadované regulační minimum 8 %. Byla zpravidla nižší oproti kapitálové přiměřenosti na sólo bázi za jednotlivou banku i nižší v poměru za celý sektor. Bankovní holdingy (v čele s bankou vlastněnou a ovládanou zahraničními bankami) dosahovaly mimořádné zisky a vysokou rentabilitu aktiv a kapitálu (Graf IV.13).

Regulace a dohled na konsolidovaném základě doplňuje a rozšiřuje běžnou povinnost dohlížených subjektů předkládat informace o obezřetném podnikání na individuálním základě. Tím je zajištěno, že regulované subjekty samostatně i finanční subjekty, v případě ČR zpravidla banky v čele skupiny, plní obezřetnostní kritéria k udržení stability.⁷⁵ Dohled nad regulovanými konsolidačními celky sleduje limity úvěrové angažovanosti a jejich dodržování i mezi členy regulovaného konsolidač-

⁷⁴ Důvody vedoucí k rozhodnutí o právní formě podnikání v zahraničí jsou diskutovány podrobněji ve Zprávě o finanční stabilitě 2005 v kapitole 4.8 Mezinárodní aspekty.

⁷⁵ Směrnice EU o finančních konglomerátech, která byla transponována do české legislativy zákonem 377/2005 Sb., o finančních konglomerátech, zpřísňuje obezřetnostní, především kapitálové, požadavky kladené regulátorem na finanční skupiny naplňující definici finančního konglomerátu, a tím přispívá k podpoře stability finančních skupin a finančního zdraví celého systému. Na konci roku 2006 bylo na úrovni EHP identifikováno 81 finančních konglomerátů. Ačkoli v současnosti podléhá v ČR ustanovením týkajícím se finančních konglomerátů pouze 1 finanční skupina, součástí dalších 15 finančních konglomerátů se sídlem v jiných zemích EHP jsou banky (8 bank a všech 6 stavebních spořitelén), pobočky zahraničních bank (6) a pojišťovny (11) působící v ČR. Jedná se přitom o větší hráče na domácím trhu. Rovněž některé neregulované úvěrové instituce působící v ČR jsou součástí větších regulovaných celků podléhajících doplňkovému doзору nad finančními konglomeráty v EU.

ního celku, dohlíží na nezbytnou výši kapitálu započteného pro pokrytí rizik a případných ztrát ve finanční skupině, monitoruje vlastnickou strukturu, vzájemné vztahy ve skupině a povinnost výkaznictví. Současný dohled je koncipovaný tak, aby včas zamezil možnému šíření nákazy uvnitř i vně skupiny. Ovládající banka v čele skupiny by měla být díky dodržování limitů úvěrové angažovanosti a kapitálovému vybavení schopna krýt vlastní rizika i rizika společností ovládaných.

Velké finanční instituce (skupiny) mohou v důsledku koncentrace kapitálu a vlivu vlastníka představovat zdroj systémového rizika. V tomto směru probíhá na úrovni EU rozsáhlá diskuze ohledně dohledu nad těmito subjekty a jednotného postupu pro případ jejich selhání. Z obchodního zákoníku, zákona o finančních konglomerátech, zákona o bankách a dalších sektorových zákonů vyplývají finanční a regulační povinnosti ovládající osoby, případně i jí ovládaných osob, ve vztahu k rizikům a řešení nepříznivé finanční situace v rámci skupiny.

4.2 BANKOVNÍ SEKTOR

V celkovém hodnocení bankovního sektoru nedošlo v roce 2006 z pohledu finanční stability k významnějším změnám. Tempo růstu klientských úvěrů dosáhlo nejvyšší hodnoty od roku 1996 a ke konci roku se přiblížilo 20% hranici. V souhrnu je úvěrová dynamika spojena s příznivým vývojem ekonomické aktivity a s růstem poptávky domácností po financování vlastnického bydlení. Rizikovými prvky je vysoký podíl úvěrů poskytnutých podnikům s plovoucí úrokovou sazbou nebo s fixní sazbou do jednoho roku a vysoký nárůst úvěrů developerským společnostem. Předpoklady pro zachování stability sektoru v dalších letech vytváří jeho vysoká ziskovost. V souvislosti s vysokým poměrem vyplácených dividend došlo k mírnému poklesu kapitálové přiměřenosti sektoru, to však může indikovat efektivnější využívání kapitálu bank. Zátěžové testy potvrzují aktuální schopnost bank odolat významným makroekonomickým šokům.

4.2.1 Vývoj úvěrů a kreditního rizika

Meziroční tempo růstu klientských úvěrů se v průběhu roku 2006 zrychlilo z lednových 16,6 % na 19,9 % na konci roku, kdy byla zaznamenána nejvyšší hodnota dynamiky růstu od roku 1996. Celkově úvěry poskytnuté bankovním sektorem ke konci roku 2006 dosáhly 1 413 mld. Kč. Nejrychleji rostoucím sektorem v oblasti úvěrů se v roce 2006 stalo obyvatelstvo následované nefinančními podniky. Obyvatelstvo přispělo k celkovému ročnímu růstu bankovních úvěrů 49,2% podílem, podniková sféra pak 46,9 % (Graf IV.14). Ve struktuře úvěrů však podniky zůstávají s 45% podílem na celkových úvěrech stále hlavním dlužníkem bank. Tento podíl se od konce roku 2003 prakticky nezměnil. Podíl úvěrů obyvatelstvu průběžně roste, od konce roku 2000 téměř na čtyřnásobek, tj. na současných 35 %. Úvěry jsou i nadále hlavní hybnou silou růstu celkových bankovních aktiv, růst jejich podílu v bilancích bank pokračoval i v roce 2006.

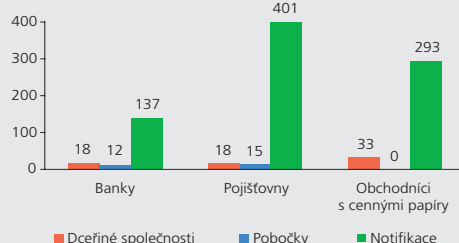
S růstem úvěrové emise roste i expozice vůči úvěrovému riziku. To představuje ve své rozhodující podobě riziko nesplacení úvěru nebo jeho části či nedodržení smluvně stanovených podmínek vedoucí k opoždění plateb. Jedná se o největší riziko, kterému jsou banky v ČR vystaveny. Současné vysoké tempo růstu bankovních úvěrů a růst české ekonomiky se vzájemně podmiňují (Graf IV.15). Růst ekonomiky je současně jedním z faktorů snižujících úvěrové riziko, neboť obvykle usnadňuje jednotlivým subjektům plnit včas a v plné výši své závazky. Vliv makroekonomického vývoje na kreditní riziko bank bylo testováno v rámci zátěžových testů. Ty potvrzují odolnost bank vůči nepříznivým makroekonomickým šokům ke konci roku 2006.⁷⁶

⁷⁶ Viz článek Vývoj kreditního rizika a zátěžové testování bankovního sektoru v ČR v tematické části této zprávy.

GRAF IV.10

Přítomnost zahraničních finančních institucí v ČR

(počty k 31.12.2006, se sídlem v EU včetně nepřímého vlastnictví, OCP bez bank)

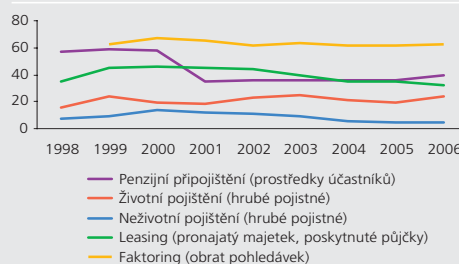

Pramen: ČNB

GRAF IV.11

Podíl bankovních finančních skupin na trhu

(%)

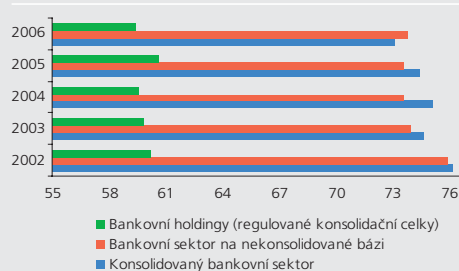

Pramen: ČNB, APF ČR, ČAP, ČLFA

GRAF IV.12

Podíl skupiny a bankovního sektoru na finančním sektoru

(%)

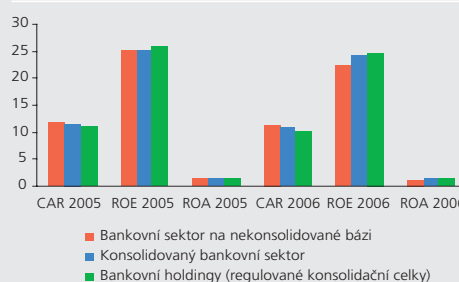

Pramen: ČNB

GRAF IV.13

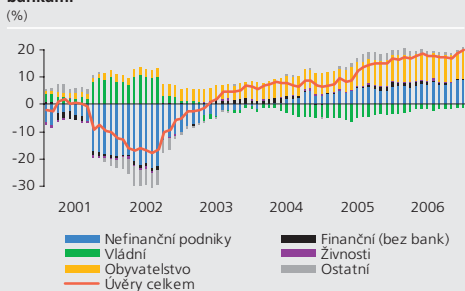
Kapitálová přiměřenost a rentabilita

(%)

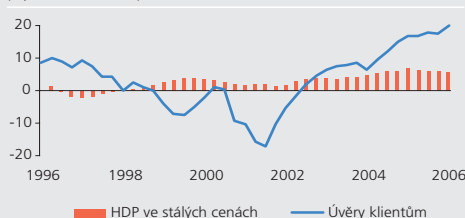
Pramen: ČNB

GRAF IV.14
Příspěvek sektorů k roční míře růstu úvěrů pokrytých bankami (%)

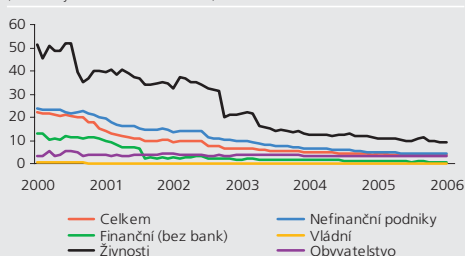
Pramen: ČNB

GRAF IV.15
Úvěry klientů a HDP (% meziroční srovnání)

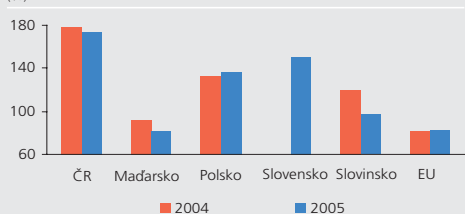
Pramen: ČNB, ČSÚ

GRAF IV.16
Ohrožené úvěry podle ekonomických sektorů (% celkových úvěrů daného sektoru)

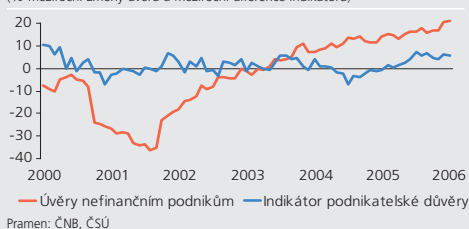
Pramen: ČNB

GRAF IV.17
Financování klientských úvěrů primárními depozity (%)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV.18
Úvěry nefinančním podnikům a indikátor podnikatelské důvěry (% meziroční změny úvěrů a meziroční difference indikátoru)

Pramen: ČNB, ČSÚ

Příznivé ekonomické prostředí zvyšuje poptávku po úvěrech a současně zlepšuje finanční situaci dlužníků. To vede k poklesu podílu ohrožených úvěrů na celkových úvěrech. Ten na konci roku 2006 činil 3,6 % a meziročně poklesl o 0,5 p.b. (Graf IV.16). Nové úvěry jsou zpravidla poskytovány v nejvyšší kvalitě, tedy jako standardní. K problémům s jejich splácením vedoucím k přeřazení z kategorie standardních mezi ohrožené dochází s určitou časovou prodlevou. Kvalita úvěrů vyjádřená podílem ohrožených úvěrů není v období rychlého růstu úvěrů tím nejlepším ukazatelem. Spolehlivějším se stává tokový indikátor míry defaultu (viz část 2.2). Jeho vývoj naznačuje, že v současné době patrně dochází k mírnému nadhodnocení kvality úvěrů hodnocené stavovými veličinami právě v důsledku vysoké dynamiky jejich růstu. Mezi jednotlivými ekonomickými sektory dosáhl na konci roku 2006 nejnižšího podílu ohrožených úvěrů na celku vládní sektor s 0,14 %. Nejhorší kvalitu vykazují úvěry živnostníkům, kde nebyla na konci prosince 2006 splácena v souladu se smluvními podmínkami téměř desetina celkového objemu.

Nejvýznamnějším zdrojem financování úvěrů jsou depozita klientů, která se dlouhodobě udržují na úrovni zhruba 1,5–1,8násobku úvěrů klientům (Graf IV.17). S postupným růstem úvěrové emise podíl depozita/úvěry klesá. Tento vývoj může být do budoucna podpořen poklesem vkladů v důsledku snahy klientů dosáhnout vyšších výnosů a v případě obyvatelstva i potřeby zabezpečení na stáří. Financování klientských úvěrů primárními depozity v ČR dosahuje v mezinárodním srovnání poměrně vysokého stupně. Je více než dvojnásobné oproti průměru v EU, kde banky získávají další potřebné externí zdroje především na mezibankovním a kapitálovém trhu.

4.2.2 Úvěry nefinančním podnikům

Bankovní úvěry nefinančním podnikům jsou velmi významným zdrojem jejich externího financování. Dynamika růstu se průběžně zrychluje (Graf IV.18). Současné příznivé ekonomické prostředí zvyšuje potřebu externího financování podniků, tedy i bankovních úvěrů. Mezi hlavní rizika vyplývající z pokračujícího růstu úvěrů podnikům patří kromě možného nepříznivého vývoje v bilancích významných dlužníků také potenciální změkčování úvěrových standardů ze strany bank v důsledku konkurenčního tlaku a silné pozice významných klientů. Dalším rizikovým prvkem je převaha úvěrů poskytnutých s plovoucí sazbou nebo fixní sazbou do jednoho roku, které mohou u dlouhodobých úvěrů v období růstu sazeb podstatně zatížit podniky úrokovými platbami a vést k růstu defaultů.

Meziroční tempo růstu úvěrů podnikové sféře na konci roku 2006 dosáhlo 20,9 %, což je ve srovnání s rokem 2005 o 6,6 p.b. více. Tyto úvěry na konci roku 2006 dosáhly 635 mld. Kč a jejich největší část směřovala do zpracovatelského průmyslu, do odvětví obchodu a do odvětví podnikání s nemovitostmi (Graf IV.19). Na růstu úvěrů podnikové sféře se v roce 2006 nicméně nejvíce podílelo odvětví podnikání s nemovitostmi s 33% podílem. Úvěry poskytované společností podnikajícím v této oblasti rostou vysokým tempem již od 2. pololetí 2003, v průběhu celého roku 2006 průběžně s dynamikou 35–40 %. Od konce roku 2002 vzrostl objem těchto úvěrů třikrát a koresponduje s obdobně vysokým růstem úvěrů na bydlení v sektoru obyvatelstva a s vývojem na trhu rezidenčních nemovitostí (viz část 3.2). Návratnost úvěrů poskytnutých developerům může být potenciálně problematická (podrobněji v části 3.2).

Podíl ohrožených úvěrů na celkových klesl u nefinančních podniků za poslední rok o 0,6 p.b. na prosincových 4,5 %. Poměr standardních úvěrů a ohrožených úvěrů se během roku 2006 měnil ve prospěch standardních úvěrů nejvýrazněji ve stavebnictví (Graf IV.20).

4.2.3 Úvěry obyvatelstvu

V roce 2006 pokračoval rychlý růst úvěrů obyvatelstvu, které k 31. 12. 2006 dosáhly 495 mld. Kč. Jejich roční tempo růstu dosáhlo 30,4 %, což je ve srovnání s rokem 2005 o 3,6 p.b. méně (Graf IV.21). Tempo růstu se sice mírně zpomalilo, nicméně celkový roční přírůstek byl o 20 % vyšší než v roce 2005. Postupně se tak začíná vytrácet efekt velké dynamiky růstu v důsledku nízké počáteční základny.⁷⁷ Úvěry na bydlení na konci roku 2006 tvořily 75 %, spotřebitelské úvěry 20 %. Ve struktuře podle účelu tak nedošlo během roku 2006 téměř k žádné změně. Podíl ohrožených úvěrů na celkových úvěrech obyvatelstvu poprvé od konce roku 2000 klesl pod 3 %. Kvalita je ovlivněna velkým objemem nově poskytnutých úvěrů a dominantním zastoupením méně rizikových úvěrů na bydlení. Bankovní úvěry jsou podstatnou složkou celkového zadlužení domácností a v některých případech mohou znamenat pro domácnost i velmi významné břemeno. Růst zadlužení ovlivňuje zpětně celou finanční situaci domácností i jejich spotřebu (viz část 2.3).

Růst zadlužení obyvatelstva v ČR byl v roce 2006 důsledkem aktuálního i očekávaného růstu příjmů, konkurenčního boje mezi bankami a přetrvávajících nízkých úrokových sazeb. Významnou roli sehrála v poptávce po úvěrech pravděpodobně i nejistota týkající se budoucích cen nemovitostí (viz část 3.2). Ta je do značné míry spojena s nejistotou ohledně sazby DPH na stavební práce od roku 2008. Dalším faktorem společným pro všechny nové členy EU je dosud nízká úroveň zadlužení obyvatelstva. Tempo růstu je tak u nových členů podstatně vyšší (Graf IV.22). Ve všech zemích EU se poskytují vyšší objemy úvěrů na bydlení než spotřebitelských úvěrů.

Banky se snažily zvyšovat v roce 2006 své tržní podíly nejen prostřednictvím nových úvěrů, ale rovněž převzetím již existujících úvěrů poskytnutých dříve jinou bankou. Při konsolidaci úvěrů jsou klientovi obvykle nabídnuty výhodnější úrokové sazby či možnost navýšení konsolidovaného úvěru na částku převyšující součet stávajících úvěrů. Konkurence v oblasti úvěrů roste a je viditelná z velkého rozsahu cen srovnatelných úvěrů i z akčních slev na poplatcích. Rozpětí úrokových sazeb je značné (Graf IV.23).

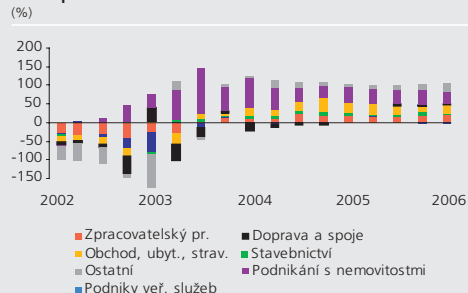
Z pohledu banky jsou nejrizikovější spotřebitelské úvěry, u kterých není úvěr většinou zajištěn zástavou (Graf IV.24). Na oblast spotřebitelských úvěrů se proto zaměřil ČSÚ ve svém výběrovém šetření „Životní podmínky 2005“ (viz Box 4). Podíl ohrožených úvěrů na celkových spotřebitelských úvěrech klesl na konci roku 2006 na 7,3 %.

Úvěry na bydlení uzavřely rok 2006 s 1,6% podílem ohrožených úvěrů, což je hodnota, která odpovídá konci předchozího roku. Tyto úvěry však nepředstavují homogenní skupinu. Zhruba 64 % je tvořeno úvěry, které jsou plně zajištěny nemovitostí. Úvěry menších objemů klienti obvykle čerpají formou úvěrů ze stavebního spoření bez zajištění nemovitostí a prostřednictvím účelových spotřebitelských úvěrů. Kvalita úvěrů zajištěných nemovitostí je vyšší než u úvěrů nezajištěných (Graf IV.25). Podíl ohrožených úvěrů je přibližně o 1 p.b. nižší a na konci roku 2006 činil 1,3 %.

Hypoteční úvěry jsou z pohledu banky mnohem bezpečnější nejen díky vlastní existenci zastavené nemovitosti, ale rovněž díky relativně nízkým hodnotám podílu úvěru a zastavené nemovitosti. Většina bank poskytovala v průběhu roku 2006 hypoteční úvěry obyvatelstvu na bydlení s hodnotou ukazatele LTV (loan-to-value) mezi 45 % a 65 %, průměr za sektor dosáhl ke konci roku 2006 necelých 53 %

GRAF IV.19

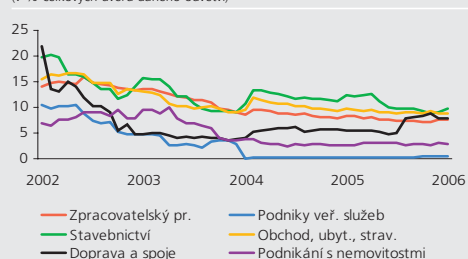
Podíly odvětví na celkovém meziročním růstu/poklesu úvěrů podnikům

Pramen: ČNB

GRAF IV.20

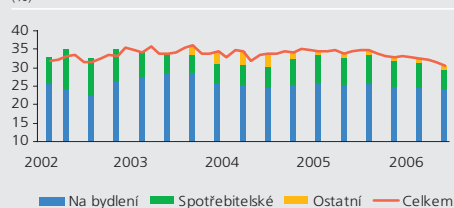
Ohrožené úvěry podle odvětví

Pramen: ČNB

GRAF IV.21

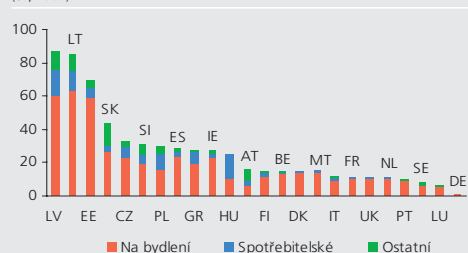
Příspěvky k roční míře růstu úvěrů obyvatelstva

Pramen: ČNB

GRAF IV.22

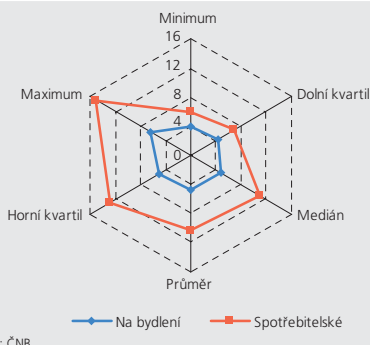
Příspěvky k roční míře růstu úvěrů domácností v zemích EU

Pramen: ČNB, ECB

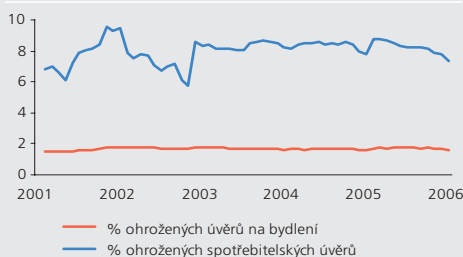
⁷⁷ Pro srovnání lze uvést, že nárůst o 10 % v roce 2004 představoval 21 mld. Kč, v roce 2006 pak již 38 mld. Kč.

GRAF IV.23
Sazby z korunových úvěrů obyvatelstvu
(%, stav k 31.12.2006)

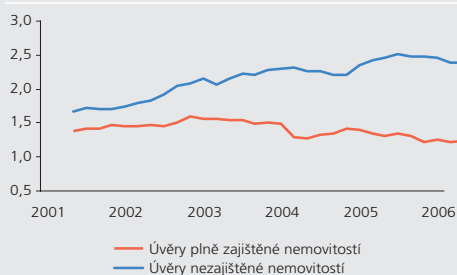
Pramen: ČNB

GRAF IV.24
Ohrožené úvěry na bydlení a na spotřebu
(% celkových úvěrů daného účelu)

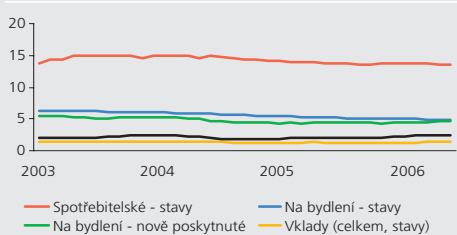
Pramen: ČNB

GRAF IV.25
Ohrožené úvěry obyvatelstvu na bydlení
(% celkových úvěrů daného typu)

Pramen: ČNB

GRAF IV.26
Sazby z úvěrů a vkladů obyvatelstva a referenční sazba
(%)

Pramen: ČNB

(55 % ke konci roku 2005). Zajištění prostřednictvím nemovitosti je jednou z možností snižujících rizikovou váhu úvěru pro stanovení kapitálových požadavků k úvěrovému riziku. Banka může dosáhnout značné úspory kapitálu, a to jak při postupech podle původního konceptu Basel I, tak i podle nového konceptu Basel II.

Růst zadlužení obyvatelstva nelze hodnotit z pohledu finančního sektoru jako významněji rizikový. Problémy, které se mohou objevit především v segmentu nízkopříjmových dlužníků, může věřitel kromě realizace zástavy řešit také exekucí majetku.⁷⁸ Ta je již několik let součástí českého právního řádu. Určitou formou ochrany předlužených domácností by se naopak mohl stát připravovaný institut osobního bankrotu (viz Box 3).

4.2.4 Tržní riziko

Tržní riziko spočívá v možnosti vzniku ztráty v důsledku vývoje tržních cen jednotlivých aktivních a pasivních položek v bilancích bank. S ohledem na převažující typy bankovních operací v ČR představuje ve srovnání s úvěrovým rizikem podstatně menší potenciální hrozbu. Kapitálové požadavky k tržnímu riziku dosahují necelé desetiny kapitálových požadavků k úvěrovému riziku. Banky musí držet potřebný objem kapitálu vůči úrokovému, měnovému, akciovému a komoditnímu riziku. Nedávné výkyvy na světových finančních trzích naznačují riziko nárůstu volatility cen aktiv v době korekce následující po relativně dlouhém období nízkých úrokových sazeb a nízké volatility (viz část 3.1). Pro český bankovní sektor je však potenciální ztráta plynoucí z poklesu cen komodit či na akciovém trhu limitována malým objemem těchto aktiv v bilancích bank. V rámci zátěžových testů byly banky vystaveny šokům simulujícím významné negativní změny úrokových sazeb a měnových kurzů. Testy potvrzují odolnost bank vůči těmto šokům na konci roku 2006.

Úrokové riziko, tedy riziko realizace ztráty v důsledku změny úrokových sazeb, je nejvýznamnějším tržním rizikem českého bankovního sektoru.⁷⁹ Z pohledu regulačních požadavků na tvorbu dostatečného kapitálového polštáře absorbujícího případné ztráty se jedná o největší, zhruba 86 % položku kapitálových požadavků na krytí tržních rizik (3,4 % celkových kapitálových požadavků). Pro chování trhu je rozhodující klíčová sazba centrální banky, kterou je v ČR dvoutýdenní repo sazba (Graf IV.26). Pro oblast komerčního bankovníctví je však typické, že dochází k jistému zpoždění v promítnutí změny měnověpolitických sazeb ČNB, a to zejména vlivem míry konkurence na daném trhu. Dlouhodobé sazby jsou ovlivněny rovněž očekávaným vývojem sazeb.

Banky řídí své úrokové riziko prostřednictvím různě pokročilých metod – od objemových limitů, gapových analýz, durací, změn úrokových výnosů, PVBP (present value of basis point) až po analýzy scénářů či value at risk. V rámci klientských obchodů usnadňuje bankám řízení úrokového rizika fixování sazeb na předem stanovené období. Více než 90 % úvěrů podnikové sféry je např. poskytnuto za podmínek plovoucí sazby či pevně stanovené sazby na období do 1 roku (Tab. IV.2). U úvěrů obyvatelstvu na bydlení dosahuje tento podíl pouze 38,7 %. Tento způsob nastavení úrokových sazeb bankám umožňuje pružně reagovat na vývoj na trhu. Z pohledu finanční stability však může mít plovoucí sazba či krátká doba fixace i negativní dopad, neboť zejména u dlouhodobých úvěrů se v období růstu sazeb dá očekávat více defaultů.

⁷⁸ Tomuto tématu je věnován Box 3: Realizace pohledávek za podniky a domácnostmi – konkurzy a exekuce ve Zprávě o finanční stabilitě 2005.

⁷⁹ Úrokové riziko hraje významnou roli při hodnocení vývoje bankovních sektorů prostřednictvím indikátorů finanční stability, jak je uvedeno v článku Indikátory finanční stability: výhody a nevýhody jejich využití v hodnocení stability finančního systému v tématické části této zprávy.

Měnové riziko je rizikem ztráty v důsledku negativního vývoje měnových kurzů. Expozice vůči měnovému riziku banky závisí na četnosti, objemu a typu prováděných transakcí. Průměrné zastoupení cizích měn v bilancích bank dosáhlo v roce 2006 na straně aktiv necelých 20 %, na straně pasiv mírně překročilo 16 %. Měnové riziko patří u českých bank k významnějšímu typu tržních rizik, z kvantitativního hlediska je však v současnosti nízké. Celková devizová pozice je dlouhodobě téměř vyrovnaná, čisté pozice jednotlivých měn vztahované k celkovým cizoměnovým aktivům dosahují velmi nízkých hodnot (Graf IV. 27). Limity stanovené na otevřené měnové pozice, jejichž účelem je minimalizace případných negativních dopadů souvisejících s měnovým rizikem, jsou v současnosti podstatně vyšší než skutečné čerpání.

Za účelem zajištění otevřených rizikových pozic banky využívají derivátové operace. V těchto případech jsou banky vůči rizikům plynoucím z podkladových nástrojů imunní či toto riziko podstupují pouze v míře neefektivního zajištění, tj. zbytkového rizika. Banky mohou rovněž obchodovat za účelem spekulace na příznivý pohyb ceny podkladových aktiv, nicméně instituce v ČR zpravidla vstupují do derivátových kontraktů za účelem zajištění pozic, a proto lze rizika pro stabilitu bankovního sektoru plynoucí z derivátových obchodů hodnotit jako nízká. Určitá rizika jsou však spojena i s těmito obchody. Pokud pomineme samotný fakt možnosti neefektivního zajištění, zejména u OTC operací jsou banky při vypořádání obchodů vystaveny riziku selhání protistrany. Může také dojít ke ztrátám z titulu operačního rizika spojeného s nedostatkem v procesu zpracování a vypořádání obchodu přímo v bance. Dalším rizikovým prvkem pro stabilitu finančního systému může být přenesení rizik na nebankovní protistrany, které nemají s problematikou řízení rizik plynoucích z derivátů potřebné zkušenosti.

4.2.5 Operační riziko

Operační riziko lze definovat jako riziko ztráty plynoucí z nedostatků či selhání vnitřních procesů, lidského faktoru, systémů a rovněž riziko ztráty vlivem vnějších skutečností.⁸⁰ Součástí operačního rizika je riziko právní, kdy ztráta může vzniknout jako důsledek porušení či nenaplnění právního předpisu. Operační riziko je přítomno ve všech činnostech, které banky provozují. Na rozdíl od úvěrového či tržního rizika tak není spojeno s konkrétním typem obchodů či nástrojů. Operační riziko bylo v bankovním sektoru přítomno vždy a neřídka přinášelo i významnější ztráty. Příkladem může být téměř miliardová ztráta v dolarech britské banky Barings v roce 1995 nebo více než dvoumiliardová ztráta v korunách v ČSOB v roce 2003. Obě ztráty vznikly v důsledku selhání vnitřních kontrolních mechanismů, což umožnilo neautorizované spekulace dealerů.

Potřeba systematického řízení operačního rizika včetně kvantifikace ztrát, které s ním jsou potenciálně spojeny, našla své vyjádření v novém konceptu kapitálové přiměřenosti Basel II. Nově stanovované kapitálové požadavky vůči operačnímu riziku přispějí ke stabilitě bank vytvořením polštáře na rizika, která dosud nebyla kapitálem explicitně kryta. U bank, které by nedokázaly kompenzovat nárůst kapitálového požadavku z titulu operačního rizika poklesem požadavků vztahovaných k jiným typům rizik, by však mohlo dojít ke snížení objemu prostředků na další rozvoj či ke snížení části zisku určené k distribuci mimo banku.

Na základě vlastního vyjádření tuzemských bank, které se v průběhu roku 2006 připravovaly na nová pravidla výpočtu kapitálových požadavků, lze očekávat, že necelá polovina subjektů bude operační riziko zahrnovat do výpočtu celkového

TAB. IV.2

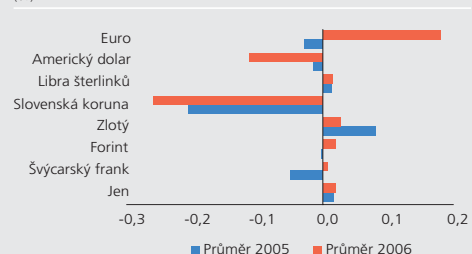
Struktura nově poskytnutých korunových úvěrů podnikům
(%, bez kontokorentů)

Doba fixace	2004	2005	2006
Floating a fixace do 1 roku	87,6	87,8	92,3
Fixace 1-5 let	8,7	6,3	3,9
Fixace nad 5 let	3,7	5,9	3,8

Pramen: ČNB

GRAF IV.27

Čisté pozice vybraných měn jako podíl na aktivech v cizích měnách
(%)

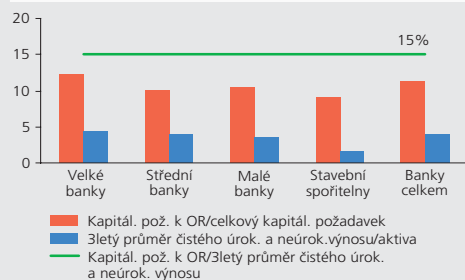
Pramen: ČNB

⁸⁰ Příkladem operačního rizika může být interní zpronevěra finančních prostředků, kybernetická kriminalita sílící s nárůstem elektronického bankovníctví, nesplnění závazků dodavatelem, (ne)úmyslná chyba zaměstnance, výpadek platebních, vypořádacích a jiných systémů či živelní pohroma.

GRAF IV.28

Kapitálový požadavek k operačnímu riziku, zpětná projekce Basel II

(% k 31.12.2006, přístup základního ukazatele)

Pramen: ČNB

kapitálového požadavku již v roce 2007. Tím bude zřejmě pokryto zhruba 50 % celkové bilanční sumy bankovního sektoru. Většina bank uvažuje v roce 2007 o některém z jednodušších přístupů.⁸¹

Přístup základního ukazatele⁸² umožňuje poměrně přesně odhadnout nárůst kapitálových požadavků v důsledku započtení operačního rizika. Při paušální aplikaci této základní metody na hodnoty z konce roku 2006 dosahuje nejvyšší relativní hodnoty (ve vztahu ke skutečnému celkovému kapitálovému požadavku) kapitálový požadavek k operačnímu riziku u velkých bank, nejnižší hodnotu zaznamenaly stavební spořitelny. Nárůst celkového kapitálového požadavku oproti výpočtu provedenému dle pravidel stávajících, tj. Basel I, se v jednotlivých bankách pohyboval kolem 10 % (Graf IV.28). Toto navýšení však budou banky podle Basel II ve větší či menší míře kompenzovat poklesem kapitálových požadavků k úvěrovému riziku. Velké banky dosáhly rovněž nejvyššího podílu kapitálového požadavku k operačnímu riziku na aktivech, stavební spořitelny naopak hodnoty téměř třikrát nižší. Tyto výsledky jsou v souladu s předpokladem, že většímu operačnímu riziku jsou vystaveny banky provádějící širší škálu složitějších operací.

4.2.6 Zisk a kapitál

Bankovní sektor v ČR uzavřel rok 2006 s čistým ziskem 37,9 mld. Kč a pokračoval tak, byť s poklesem o 3,1 % proti roku 2005, v několikaleté sérii vysokých čistých zisků. Hodnota čistého zisku dosažená v roce 2006 je historicky druhou nejvyšší. Hlavním zdrojem zisku byly u většiny bank rostoucí výnosy z finanční činnosti. Současně však došlo k růstu správních nákladů a nákladů plynoucích z poklesu účetní hodnoty aktiv. Adekvátní tvorba zisku je jedním z nejvýznamnějších faktorů posilujících finanční stabilitu dané instituce i sektoru jako celku. Nutnou podmínkou však zůstávají vyvážené proporce při jeho rozdělování.

Zisk z finanční činnosti zvýšil v roce 2006 meziroční tempo svého růstu o 2 p.b. na 7,3 %. Jeho růst byl tažen především úrokovým ziskem s meziroční dynamikou růstu 13 % a s téměř 62% podílem na celkové tvorbě zisku z finanční činnosti. K růstu přispěl také zisk z poplatků a provizí s ročním nárůstem 3,5 % a podílem 28 % (Graf IV.29).

Ve struktuře úrokových výnosů hrály v roce 2006 rozhodující roli úroky z úvěrů podnikům a domácnostem. Úvěry podnikům jsou objemově dosud významnější, jejich cena je však nižší. Zatímco průměrná úroková sazba z nových korunových úvěrů obyvatelstvu na konci roku 2006 dosáhla 10,8 %, podniky získaly v průměru úvěr již za 5,9 %. To ovlivňuje výsledný celoroční poměr úroků přijatých od domácností k úrokům od podniků na zhruba 3:2. Úvěry nebankovním klientům byly zdrojem více než poloviny celkových úrokových výnosů. Bankovní úvěry jsou kromě úrokových výnosů také významným zdrojem výnosů z poplatků (Graf IV.30). Pro tvorbu výsledného zisku z poplatků a provizí však zůstává rozhodujícím i nadále platební styl s 54% podílem.

Z pohledu tvorby čistého zisku je významné řízení provozních nákladů. Jejich podstatnou složkou jsou náklady na zaměstnance. Ty v roce 2006 vzrostly stejně jako některé další provozní náklady. Banky působící v ČR dosud potřebují na správu svých aktiv více zaměstnanců, než je tomu ve většině ostatních zemí EU (Graf IV.31).

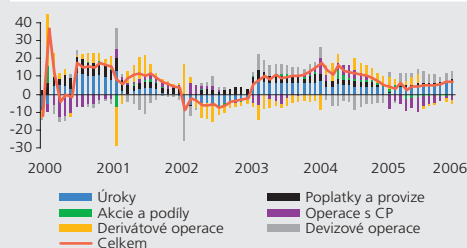
⁸¹ Jednotlivé přístupy jsou definovány v návrhu vyhlášky ČNB o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry implementující Basel II. Vyhláška je zveřejněna na webových stránkách ČNB <http://www.cnb.cz/>.

⁸² Přístup základního ukazatele stanovuje kapitálový požadavek na hodnotu odpovídající 15 % třiletého průměru součtu upraveného čistého úrokového a neúrokového výnosu.

GRAF IV.29

Příspěvky k roční míře růstu zisku z finanční činnosti

(%)

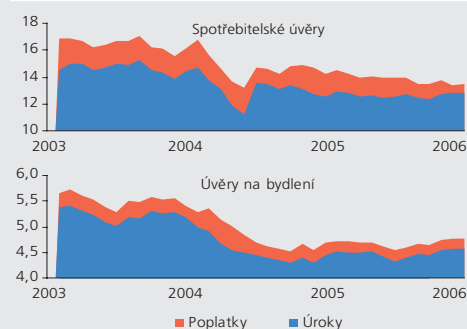

Pramen: ČNB

GRAF IV.30

Rozklad roční průměrné sazby nákladů u úvěrů obyvatelstvu

(% , sazby nových korunových úvěrů)

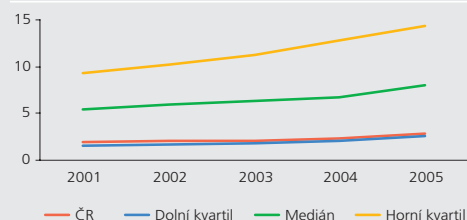

Pramen: ČNB

GRAF IV.31

Aktiva spravovaná 1 zaměstnancem v bankovních sektorech EU

(mil. EUR)

Pramen: ČNB, ECB

Ve srovnání s novými členy EU je však produktivita českých bankovních zaměstnanců hodnocená průměrným objemem spravovaných aktiv po Maltě a Kypru třetí nejvyšší.

Rentabilita aktiv v roce 2006 dosáhla 1,2 %, rentabilita kapitálu 22,4 %. V obou případech došlo ve srovnání s rokem 2005 k poklesu. V rámci evropského srovnání bankovních sektorů se rentabilita aktiv bank v ČR nalézala v letech 2004 a 2005 nad úrovní horního kvartilu (Graf IV.32). Současná rentabilita bank je srovnatelná s hodnotami dosaženými v dalších finančních sektorech a vyšší než v podnikové sféře (viz části 2.2, 4.3 a 4.4).

Mírně nižší tvorba čistého zisku, vysoký objem vyplacených dividend a růst kapitálových požadavků z titulu růstu úvěrové emise jsou hlavními důvody, které vedly k poklesu kapitálové přiměřenosti z 11,86 % v roce 2005 na 11,41 % v roce 2006. Paralelně došlo i k poklesu kapitálové přiměřenosti Tier1 na výsledných 8,17 %. Všechny jednotlivé banky však překročily 8% hladinu regulačního minima celkové kapitálové přiměřenosti. Pokles kapitálové přiměřenosti, ke kterému došlo v roce 2006, signalizuje další pokles úrovně krytí rizik disponibilním kapitálem, současně však může znamenat i efektivnější využití kapitálu. Mezi evropskými bankovními sektory se ČR v celkovém ukazateli kapitálové přiměřenosti (KP) nacházela v roce 2005 v polovině, u KP Tier1 byla mezi čtvrtinou kapitálem nejlépe vybavených sektorů (Graf IV.33).

Vyplacené dividendy 27,4 mld. Kč dosáhly v roce 2006 svého historického maxima. Poměr dividend k tvorbě čistého zisku předcházejícího roku dosáhl 70 %, tj. druhé nejvyšší hodnoty po roce 2004 (79 %). Většina dividend byla repatriována do zemí vlastníků bank působících v ČR (viz Box 7). Výplata dividend do zahraničí má dopad do běžného účtu platební bilance, a tudíž i implikace z pohledu vnější nerovnováhy české ekonomiky (viz část 2.1). Ačkoli byl kapitál výrazně meziročně posílen především nerozděleným ziskem a podřízeným dluhem, nestačil jeho 17% růst tempu růstu kapitálových požadavků blížícímu se 22 % (Graf IV.34).

Box 7: Zahraniční investice do bankovního sektoru a repatriace zisku

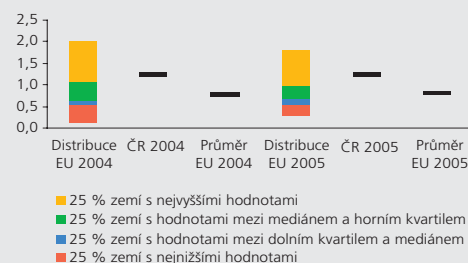
Repatriace zisků má dvě významné konsekvence, obě potenciálně ovlivňující finanční stabilitu celého systému. Z pohledu obezřetného podnikání finančních institucí jde o otázku zachování dostatečného kapitálového polštáře potřebného na krytí rizik. Neméně významným hlediskem výplaty dividend je dopad, který má odliv kapitálu do zahraničí formou dividend na běžný účet platební bilance.

Zahraniční investoři získali největší podíl na českém bankovním sektoru nákupem státních podílů při privatizaci velkých bank. Další podíly na trhu přešly do rukou vlastníků z jiných zemí formou koupě již existujících soukromých bank s českým kapitálem. Dalším společností pak byly uděleny zcela nové bankovní licence. Účast zahraničních subjektů na základním kapitálu českých bank od konce roku 2000 trvale rostla s výjimkou roku 2005 (Tab. IV.1 Box). V roce 2006 pokračoval proces změn ve vlastnické struktuře bank, kdy kromě několika přesunů mezi zahraničními vlastníky došlo také k prodeji banky s českým akcionářem zahraničnímu zájemci. Změny ve vlastnické struktuře bank i nebankovních finančních institucí do jisté míry odrážejí dění v zahraničí, pro které je proces konsolidace významným rysem již po mnoho let.

Nejvýznamnější evropské akcionáře českých bank sídlí v Belgii, Francii a v Rakousku (Graf IV.1 Box), což odpovídá vlastnické struktuře největších tu-

GRAF IV.32

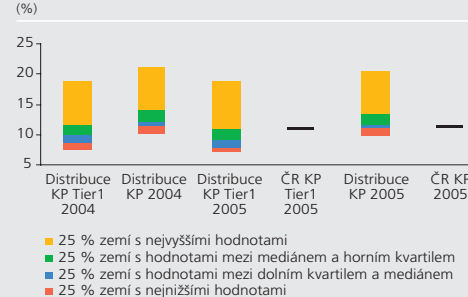
Distribuce rentability aktiv bankovních sektorů EU (%)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV.33

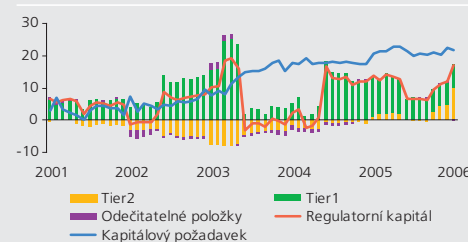
Distribuce kapitálové přiměřenosti a KP Tier1 bankovních sektorů EU (%)

Pramen: ČNB, ECB

GRAF IV.34

Příspěvky k roční míře růstu regulačního kapitálu a dynamika růstu kapitálového požadavku (%)

Pramen: ČNB

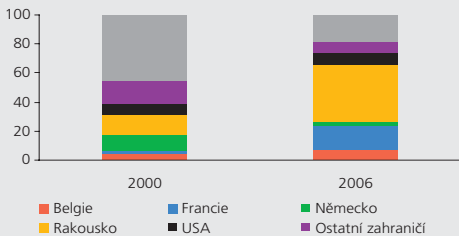
TAB. IV.1 (Box)

Změny v zahraničních investicích do základního kapitálu bank v ČR (mil. Kč, přímé vlastnictví)

Rok	Celkem zahraničí	EU	USA	Ostatní zahraničí
2001	8 845	9 028	-1 679	1 496
2002	350	-598	460	488
2003	350	2 097	-156	-1 591
2004	38	247	-107	-102
2005	-1 148	-1 641	364	129
2006	353	497	-221	77

Pramen: ČNB

GRAF IV.1 (Box)

Teritoriální struktura akcionářů bank působících v ČR
(%, přímé vlastnictví)

Pramen: ČNB

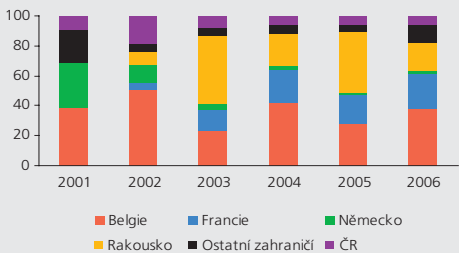
TAB. IV.2 (Box)

Dividendy vyplacené v bankovním sektoru v daném roce
(všichni akcionáři, přímé vlastnictví)

Rok	Počet bank/ % z celku bez poboček	Objem (mil. Kč)	Do zahraničí (%)	Do zemí EU (%)
2001	9/32	5 109	91	73
2002	12/43	6 018	82	81
2003	12/46	7 483	92	90
2004	13/50	23 902	94	92
2005	13/54	13 635	94	91
2006	13/54	27 390	94	86

Pramen: ČNB

GRAF IV.2 (Box)

Teritoriální struktura toku dividend
(%, akcionáři nad 5 % základního kapitálu, přímé vlastnictví)

Pramen: ČNB

zemských bank. Mezi vlastníky mimo hranice EU jsou nejvýznamnější USA. Podíl EU na celkových investicích do českého bankovního sektoru vzrostl za posledních 6 let z necelé poloviny na více než 70 %, podíl USA zůstává na zhruba stejné hladině pohybující se kolem 8 %. Bankovní sektor ČR je tak z pohledu vlastnictví významně závislý především na vývoji v EU. Mezinárodní finanční skupiny, jichž jsou domácí banky součástí, však operují v mnoha dalších regionech.

Pro výplatu dividend z investic do českého bankovního sektoru se dosud rozhodli zahraniční akcionáři 17 bank, mezi nimi i všech 6 stavebních spořitelů. Počet bank vyplácejících dividendy v uplynulých letech pozvolna rostl, v posledních třech letech se jedná o 13 bank, jejich složení se však liší. Průběžně roste také objem vyplacených dividend, od konce roku 2000 do roku 2006 zhruba na pětinašobek (Tab. IV.2 Box). Dividendy vyplacené v roce 2006 ve výši 27,4 mld. Kč dosáhly zatím své maximální úrovně. Dividendy do zahraničí vyplacené na základě PZI jsou v důsledku definice PZI jako investice dosahující minimálně 10% podílu na základním kapitálu o něco nižší, než činí celkový objem dividend vyplacených do jiných zemí. Do zahraničí tak bylo v roce 2006 vyplaceno celkem 25,8 mld. Kč, z toho návratnost PZI dosáhla 20,2 mld. Kč. Ve srovnání s celkovými dividendami vyplacenými z PZI do ČR představovaly v roce 2006 dividendy od bank 22,5 %.⁸³

Teritoriální struktura toku dividend odráží do značné míry akcionářskou strukturu, neboť banky, jejichž státní podíly byly v minulosti prodány zahraničním zájemcům, dosahují již několik let vysokých hodnot čistého zisku. Dividendy tak míří především do zemí EU (Graf IV.2 Box). Struktura je v některých letech ovlivněna i strategickým rozhodnutím některého z významných akcionářů, zda vůbec a v jaké výši dividendy rozdělit. Při privatizaci státních podílů tří velkých bank zaplatili investoři ve všech případech částku převyšující celkovou hodnotu dosud vyplacených dividend.⁸⁴ Při hodnocení návratnosti těchto PZI však nelze opomenout další finanční toky, které v některých případech hodnotu počáteční investice snižovaly.

Zahraniční akcionáři disponující více než 5 % základního kapitálu bank vyplácejících dividendy pocházeli v období posledních 6 let celkem z 9 zemí. Pouze 3 z těchto zemí jsou mimoevropské. Při hodnocení sídla akcionáře, a tedy i země, kam v konečném důsledku plynou repatriované zisky, je však třeba vzít v úvahu následující dva faktory. Především dosud existující možnosti právní a daňové arbitráže vedou k tomu, že jsou některé země více atraktivní pro zaregistrování sídla společnosti. Druhým faktorem je někdy i delší řetězec postupných majitelů společností vedoucí k finálnímu vlastníkovi.

⁸³ S analýzou dopadů německých PZI do sektoru nefinančních podniků se lze seznámit v článku Vliv přímých zahraničních investic na český podnikový sektor v tematické části této zprávy.

⁸⁴ Doposud vyplacené dividendy činily ke konci roku 2006 u těchto tří bank v průměru cca 50 % počáteční investice.

4.3 POJIŠŤOVNY A PENZIJNÍ FONDY

Pojišťovny mají v životním a neživotním pojištění z dlouhodobého hlediska značný potenciál pro další rozvoj. Propojištěnost je ve srovnání se zeměmi eurozóny nízká. Pojišťovny splňují kriteria požadované solventnosti. Rovněž penzijní fondy mají potenciál dalšího růstu, což dokládá zvyšující se zájem o penzijní připojištění. Příspěvky jeho účastníků vzrostly v roce 2006 meziročně o necelých 18 %.

4.3.1 Pojišťovny

V roce 2006 působilo na trhu celkem 49 pojišťoven,⁸⁵ z toho 6 specializovaných na životní pojištění a 26 na neživotní pojištění, a 17 univerzálních pojišťoven s oddělenými účty k životnímu a neživotnímu pojištění (2 pojišťovny vykonávají souběžně i funkci zajišťovny). Zvýšila se přítomnost subjektů na základě volného poskytování služeb a na základě práva zřizovat své pobočky (viz část 4.1).⁸⁶

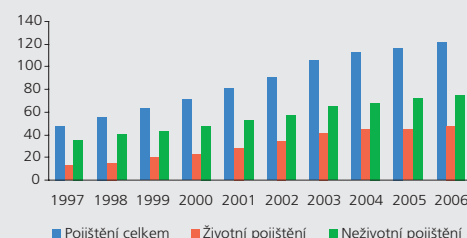
Rozhodujícími kategoriemi na pojistném trhu jsou tradiční odvětví. Jde o pojištění pro případ dožití a pro případ smrti nebo dožití (54 % předepsaného pojistného k životnímu pojištění). V odvětvích neživotního pojištění jde zejména o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla (30 % předepsaného pojistného k neživotnímu pojištění), pojištění majetku podnikatelů i občanů (24 %), havarijní pojištění vozidel podnikatelů i občanů (21 %) a pojištění podnikatelské činnosti (19 %).

Růst předepsaného pojistného v posledních letech zpomalil. Cenová konkurence v neživotním pojištění spojená s volným pohybem služeb a vstupem nových aktérů na trh (např. se snižovaly ceny v pojištění motorových vozidel) byla významným faktorem pro zpomalení celkového růstu pojistného. Na trhu životního pojištění došlo k ukončení původních střednědobých pojistných smluv pro případ dožití s jednorázovým placením pojistným a výplatou smluvní částky. Nové smlouvy reflektují podmínky a úrokové sazby na trhu a zpravidla jsou stanoveny pro delší horizont. V roce 2006 se předepsané pojistné navyšovalo, avšak pomalejším tempem v porovnání s minulostí před rokem 2005 (Graf IV.35).

Z porovnání se zahraničím lze odvodit, že český pojistný trh má z dlouhodobého hlediska prostor pro další růst. Pokud jde o výši předepsaného pojistného a o výši finančního umístění (investic) v poměru k HDP, zaujímá pojistný trh v ČR pro oba ukazatele 17. místo mezi zeměmi EU. Podíl pro český pojistný trh činil 3,8 % předepsaného pojistného na HDP v roce 2006 a byl zhruba poloviční k průměru zemí EU (Graf IV.36).

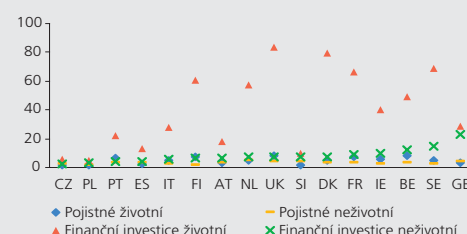
Poměr finančních investic ze životního pojištění k investicím z neživotního pojištění činil v roce 2005 za vyspělé země s tradicí rozvinutého životního pojištění 445 % (za Českou republiku vzrostl z 202 % na 215 % ke konci roku 2006) a poměr předepsaného pojistného ze životního pojištění k neživotnímu pojištění činil 160 % (resp. za ČR vzrostl z 62 % na 63 %). Podle uvedených relací mají domácí pojišťovny potenciál k rozvoji služeb a produktů životního pojištění.

GRAF IV.35
Životní a neživotní pojištění (předepsané pojistné)
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.36
Pojistné a finanční investice ve vybraných zemích EU
(% HDP)

Pramen: ČNB, CEA, ČSÚ

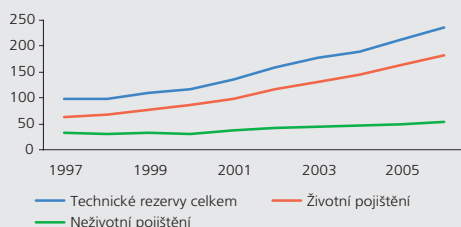
Pozn.: Pojistné odpovídá výši ročního předepsaného pojistného. Data za rok 2005.

⁸⁵ V tom 33 tuzemských pojišťoven a 16 poboček pojišťoven z EU a třetích států.

⁸⁶ Vývoj na českém pojistném trhu diskutují Heřmánek, J., Davidová, P. (2005): Finanční stabilita bank a pojišťoven je pro finanční sektor rozhodující, Pojistný obzor, 11/2005.

GRAF IV.37

Technické rezervy celkem
(mld. Kč, %)

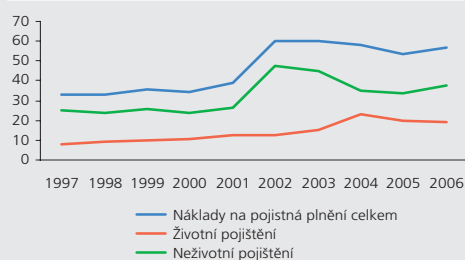

Pramen: ČNB

Pozn.: Uvedené údaje se týkají čistě výše techn. rezerv, tj. po odečtení podílu zajišťovatelů na tvorbě rezerv, a nezahrnují Českou kancelář pojistitelů.

GRAF IV.38

Náklady na pojistná plnění
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.39

Finanční umístění zdrojů do aktiv
(% finančních investic, 2006)

Pramen: ČNB

Poměr finančních investic v neživotním pojištění k HDP ve výši 2,1 % je v sektoru domácích pojišťoven v relaci k vybraným zemím EU nízký (Graf IV. 36). Vzhledem k faktoru rostoucí volatility klimatických změn⁸⁷ lze v budoucnosti očekávat přehodnocování smluv neživotního pojištění a pojistných schémat.⁸⁸

Pojišťovny vytvářejí větší technické rezervy, aby mohly pokrýt své závazky (Graf IV.37). Ve vývoji nákladů na pojistná plnění došlo ke zvýšení v roce 2002 v souvislosti s povodní a úhradou škod na pojištěném majetku (Graf IV.38). Na celkových nákladech pojistného plnění se podílejí zajišťovatelé 17 %, z toho v životním pojištění 2 % a v neživotním pojištění 25 %. K největším titulům z hlediska nákladů na pojistná plnění patří životní pojištění (33 % celkových nákladů na pojistná plnění), odpovědnost za škody z provozu vozidla (19 %), havárie motorových vozidel (17,8 %) a živelní události včetně škod na majetku (16,6 %).

Technické rezervy jsou zdrojem pro investování do finančních aktiv. Pojišťovny umístily 50 % zdrojů do bezrizikových dluhopisů a 6 % do zajišťoven. Další investice směřují do hypotečních zástavních listů a podílových listů, nemovitostí, veřejně obchodovatelných akcií a dluhopisů (Graf IV.39).

Pojišťovny splňovaly kritéria solventnosti (podle auditovaných výsledků roku 2005), tj. měly vlastní zdroje vyšší nebo na úrovni požadované míry solventnosti. Agregovaná disponibilní solventnost podle stávající právní úpravy dosahovala 3,4násobku požadované solventnosti na trhu životního pojištění a 3,8násobku na trhu neživotního pojištění. Ke stabilitě pojišťoven přispěla vysoká rentabilita kapitálu, která v roce 2006 činila 25,1 %, rentabilita aktiv dosáhla 4,5 %.

Box 8: Vývoj metodologie zátěžových testů v pojišťovníctví a v penzijních fondech

Tento box shrnuje návrh metodologie a výsledky prvních zátěžových testů provedených ČNB pro pojišťovny a penzijní fondy. Obdobné testy jsou součástí analýz stability finančního systému prováděných centrálními bankami a institucemi dohledu v řadě evropských zemí a také ve zprávách Mezinárodního měnového fondu a Světové banky v programu Financial Sector Assessment Program (FSAP).⁸⁹

Zátěžové testy prezentované v tomto boxu využívají platného propočtu solventnosti v pojišťovnách (podle konceptu Solventnost I) a poměru požadované minimální a disponibilní míry solventnosti. Využívají údaje o bilančních

⁸⁷ Ve výroční zprávě Federace evropských pojišťoven a zajišťoven (CEA) 2005 – 2006 se věnuje pozornost dosud nejvyšším dosaženým pojistným nákladům a škodám spojeným s přírodními katastrofami a jsou uvedeny rozdíly ve stupni smluvního pokrytí přírodních událostí v produktech pojištění podle zemí EU včetně. Pokud jde o pojistná schémata v dané oblasti, evropský trh je značně heterogenní. U některých rizik přírodních katastrof je pokrytí pojištěním nízké, u jiných je pojištění pouze volitelné a smluvně nepovinné.

⁸⁸ Pojišťovny obezřetněji přistupují k pojištění rizik, vycházejí z povětrnostních a povodňových map, zajišťují se a využívají služeb zajišťoven s mezinárodní působností. Na základě pojistně-matematických metod kalkulují pojistné, které je v případě častějšího výskytu škod zvyšováno.

⁸⁹ Aktuálně se zátěžovými testy pojišťoven zabývají centrální banky nebo dohledové orgány nad pojišťovnami v řadě zemí EU. Některé publikují výsledky testů ve zprávách o finanční stabilitě. Výsledky zátěžových testů pro pojišťovny a penzijní fondy provedené v rámci programu FSAP pro Nizozemsko jsou uvedeny v příslušné zprávě (IMF Country Report No. 04/312, 2004). Zpráva z programu FSAP pro Francii pak popisuje výsledky testů, které byly pro pojišťovny strukturovány podobně jako pro banky (IMF Country Report No. 05/185, 2005). Základní postupy zátěžových testů pro individuální pojišťovny obsahuje např. materiál International Association of Insurance Supervisors (2003): *Stress Testing by Insurers*.

i mimobilančních pozicích k vyhodnocení odolnosti pojišťoven a penzijních fondů vůči nepříznivým šokům. Dále byla za účelem porovnání odolnosti jednotlivých skupin finančních institucí vůči šokům metodika výpočtu kapitálové přiměřenosti platná pro banky v roce 2006 aplikována i na pojišťovny a penzijní fondy. Účinky šoků a jejich kombinací byly posuzovány porovnáním kapitálové přiměřenosti (CAR) před šoky a po působení šoků. Takto pojaté testy mají významná omezení a jejich výsledky je nutno posuzovat s ohledem na ně.

Scénáře uplatněné v testech zohledňují mezinárodní praxi pro české podmínky. Skládají se z kombinace nepříznivých změn úrokových sazeb, měnového kurzu, kvality pohledávek a cen akcií. Velikost znehodnocení akcií je odvozena od volatility jejich cen a týká se i portfolií akciových podílových fondů. Rozlišeny jsou i investice do dluhopisových fondů. V testech je tím pokryto akciové a úrokové riziko⁹⁰ plynoucí z umístění části zdrojů do obchodovaných akcií a do podílových listů ve fondech. Výpočet účinku měnového šoku v testu lze chápat pouze jako přibližný, neboť se zakládá pouze na dílčí informaci o aktivech v cizí měně, odvozené z dostupných informací o portfoliích cenných papírů. Vzhledem k neúplnosti informačních zdrojů není testováno likviditní riziko. Tato první verze testů nezahrnuje dopad rizika dlouhověkosti. Do testů bylo zahrnuto 33 tuzemských pojišťoven. Testy penzijních fondů zahrnují 11 subjektů.

Scénáře I a II se odvíjejí od podobných scénářů používaných ČNB pro zátěžové testy v bankovníctví (viz Zprávy o finanční stabilitě 2004 a 2005) a doplňují je o další předpoklady. Přehled o zvolených scénářích, velikosti šoků a rozdílech v zátěži portfolií pro banky, pojišťovny a penzijní fondy v ČR obsahuje tabulka (Tab. IV.3 Box).

Relativně novou úlohou v zátěžovém testování pojišťoven je zachycení výše uvedených tržních rizik a úvěrového rizika v kombinaci se šoky specifickými v pojišťovnictví.⁹¹ Jedná se o rizika v životním a neživotním pojištění (riziko přírodních katastrof a jejich následků, riziko vzniku a následků epidemií). Testy pracují se šoky, které by negativně mohly ovlivnit portfolia aktiv pojišťoven, vyvolat dodatečné náklady, a kalkulují kapitálové požadavky ke zvýšení solventnosti a kapitálové přiměřenosti pojišťoven. Účinky specifických šoků se počítají odděleně pro životní a neživotní pojištění. Pro neživotní pojištění jde o šok klimatických změn a následků živelních událostí na majetek (riziko katastrofických událostí). V životním pojištění je hypotetický šok spojován s rizikem vzniku a následků epidemií.

Univerzální pojišťovny by měly odolat šokům v životním i v neživotním pojištění. Šok v životním pojištění byl definován jako zvýšení rezerv pojistného, předepsaného pojistného nebo hrubé výše technických rezerv v závislosti na druhu odvětví životního pojištění. Ve všech případech byly tyto položky navý-

TAB. IV.3 (Box)

Typ scénáře a velikost šoku v zátěžovém testu

Typ scénáře	Scénář I			Scénář II		
	Banky	Pojišťovny	Penzijní f.	Banky	Pojišťovny	Penzijní f.
Zvýšení úrokových sazeb	1 p.b.	1 p.b.	1 p.b.	2 p.b.	2 p.b.	2 p.b.
Znehodnocení kurzu měny	15 %	15 %	15 %	20 %	20 %	20 %
Zvýšení ohrožených úvěrů	30 %	30 %	30 %			
Zvýšení ohrožených k celkovým úvěrům				3 p.b.	3 p.b.	3 p.b.
Riziko mezibankovní náklady	x			x		
Snížení hodnoty akcií		10 %	10 %		15 %	15 %
Zvýšení rizika v ŽP (riziko epidemií)		3 %			5 %	
Zvýšení rizika v NP (riziko klimatických změn)		50 %			50 %	
v tom změna struktury odvětví:						
...poji. motorových vozidel ^{1/}		5 %			12,5 %	
...živel a škody na majetku ^{2/}		200 %			200 %	

Pozn.: 1/ Iničiální možné změny ve struktuře odvětví vyplývající 1/ ze zvýšení nákladů v pojištění motorových vozidel, 2/ ze zvýšení nákladů v důsledku klimatických změn a škod na majetku.

TAB. IV.4 (Box)

Shrnutí výsledků zátěžových testů, červen 2006:

Pojištění – solventnost, scénář I

(% , procentní body)

Typ scénáře Typ pojištění	Scénář I		
	Celkem	Životní	Neživotní
SOLVE 1/ (%)	333	325	339
Souhrnný účinek šoků z expozic (p.b.)	-67	-36	-91
Úrokový šok	-33	-9	-52
Měnový šok	16	0	29
Úvěrový šok	-23	-26	-21
... nepřímý účinek měnového šoku	-2	-2	-2
Akciový šok	-27	-1	-47
Souhrnný účinek šoků v pojištění (p.b.)	-20	-7	-30
Životní pojištění	-3	-7	0
Neživotní pojištění	-17	0	-30
...Pojištění motorových vozidel	-8	0	-14
...Klimatické změny, živél, majetek	-7	0	-13
Alokace zisku a vyrovnávací rezervy (p.b.)	79	29	119
SOLVE po testu (%)	325	311	337
Kapitálová injekce (procento HDP)	0,1	0,0	0,1

Pozn.: 1/ SOLVE je poměr disponibilní míry solventnosti a požadované míry solventnosti (%).

TAB. IV.5 (Box)

Shrnutí výsledků zátěžových testů, červen 2006:

Pojišťovny – kapitálová přiměřenost, scénář I

(% , procentní body)

Typ scénáře Pojišťovny (institute)	Scénář I			Univerzální
	Celkem	Životní	Neživotní	
CAR 1/ (%)	14,2	38,9	46,0	11,1
Souhrnný účinek šoků				
z expozic (p.b.)	-4,2	-5,4	-2,1	-4,4
Úrokový šok	-2,1	-2,7	-1,5	-2,1
Měnový šok	1,0	0,6	0,2	1,1
Úvěrový šok	-1,4	-0,4	-0,1	-1,6
... nepřímý účinek měnového šoku	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Akciový šok	-1,7	-2,8	-0,7	-1,7
Souhrnný účinek šoků				
v pojištění (p.b.)	-0,4	0,0	0,0	-0,4
Životní pojištění	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Neživotní pojištění	-0,3	0,0	0,0	-0,3
...Pojištění motorových vozidel	-0,1	0,0	0,0	-0,1
...Klimatické změny, živél, majetek	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Alokace zisku a vyrovnávací rezervy (p.b.)	3,7	-3,2	1,4	3,9
CAR po testu (%)	13,3	30,3	45,3	10,2
Kapitálová injekce (procento HDP)	0,1	x	x	x

Pozn.: 1/ CAR je kapitálová přiměřenost, definovaná v souladu s příslušnými předpisy ČNB a o kapitálové přiměřenosti bank v roce 2006.

⁹⁰ Pro první verzi zátěžového testování byl přijat určitý zjednodušující předpoklad o působení úrokového šoku pouze na aktivní stranu bilance pojišťoven. Zejména v životním pojištění by v praxi docházelo k dopadu změny úrokových sazeb také na straně pasiv. V souvislosti s růstem tržních úrokových sazeb by fixace pojistné-technické úrokové míry vedla k omezení úrokového šoku do bilance pojišťoven.

⁹¹ Nový regulatorní koncept Solventnost II v pojišťovnictví bude postihovat nejen pojistně-technické riziko pro životní, neživotní a zdravotní pojištění, ale také tržní rizika, úvěrové a operační riziko. První návrh rámcové směrnice by měl být Evropskou komisí přijatý v červenci 2007 a v postupu organizovaném CEIOPS (Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors) budou připraveny prováděcí předpisy. Účinnost směrnice včetně jejich prováděcích předpisů lze očekávat v roce 2011.

TAB. IV.6 (Box)

Shrnutí výsledků zátěžových testů, červen 2006:
Pojištění – solventnost, scénář II
(%, procentní body)

Typ scénáře Typ pojištění	Scénář II Celkem	Životní	Neživotní
SOLVE ^{1/} (%)	333	325	339
Souhrnný účinek šoků z expozic (p.b.)	-92	-28	-143
Úrokový šok	-65	-18	-103
Měnový šok	21	0	38
Úvěrový šok	-8	-9	-8
... nepřímý účinek měnového šoku	-3	-3	-2
Akciový šok	-40	-2	-70
Souhrnný účinek šoků v pojištění (p.b.)	-22	-12	-30
Životní pojištění	-6	-12	0
Neživotní pojištění	-17	0	-30
...Pojištění motorových vozidel	-8	0	-15
...Klimatické změny, živel, majetek	-7	0	-13
Alokace zisku a vyrovnávací rezervy (p.b.)	88	18	143
SOLVE po testu (%)	307	303	310
Kapitálová injekce (procento HDP)	0,2	0,0	0,1

Pozn.: ^{1/} SOLVE je poměr disponibilní míry solventnosti a požadované míry solventnosti (%).

TAB. IV.7 (Box)

Shrnutí výsledků zátěžových testů, červen 2006:
Pojišťovny – kapitálová přiměřenost, scénář II
(%, procentní body)

Typ scénáře Pojišťovny (instituce)	Scénář II Celkem	Životní	Neživotní	Univerzální
CAR ^{1/} (%)	14,2	38,9	46,0	11,1
Souhrnný účinek šoků z expozic (p.b.)	-5,9	-9,2	-4,7	-6,0
Úrokový šok	-4,2	-5,5	-3,1	-4,3
Měnový šok	1,4	0,8	0,3	1,5
Úvěrový šok	-0,6	-0,2	-0,8	-0,5
... nepřímý účinek měnového šoku	-0,2	0,0	0,0	-0,2
Akciový šok	-2,5	-4,3	-1,1	-2,6
Souhrnný účinek šoků v pojištění (p.b.)	-0,4	0,0	0,0	-0,4
Životní pojištění	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Neživotní pojištění	-0,3	0,0	0,0	-0,3
...Pojištění motorových vozidel	-0,1	0,0	0,0	-0,2
...Klimatické změny, živel, majetek	-0,1	0,0	0,0	-0,1
Alokace zisku a vyrovnávací rezervy (p.b.)	4,7	-2,3	2,8	4,9
CAR po testu (%)	12,6	27,3	44,1	9,5
Kapitálová injekce (procento HDP)	0,2	x	x	x

Pozn.: ^{1/} CAR je kapitálová přiměřenost, definovaná v souladu s příslušnými předpisy ČNB a o kapitálové přiměřenosti bank v roce 2006.

šeny o 3 % (scénář I), resp. 5 % (scénář II). V neživotním pojištění byl šok pro oba scénáře nastaven jako 50% růst hrubých nákladů pojistného plnění v referenčním (zpravidla tříletém) období a byl odvozen z historických zkušeností (škody na pojištěném majetku při povodních v ČR v roce 2002).

Výpočet zahrnuje plnění ze strany zajišťoven, přičemž poměr plnění po šoku zůstává na stejné úrovni jako před šokem. V případě, že pojišťovna nepostačují dosavadní rezervy či plnění ze strany zajišťoven a požadovaná míra solventnosti by klesla, představuje nepokrytá část účinku šoku požadavek na kapitál. Výpočet je nicméně dosti konzervativní, protože poměr plnění pojišťoven na vlastní vrub by byl ve skutečnosti s vysokou pravděpodobností nižší. Při výpočtu požadované míry solventnosti podle konceptu Solventnost I je však požadováno minimální krytí na vlastní vrub pojišťovny ve výši 50 % pro neživotní a 85 % pro životní pojištění. Kvůli takto nastaveným parametrům by regulátor požadoval navýšení rezerv pojišťoven i v případě, že by byly proti nepříznivým událostem plně zajištěny.

Účinky šoků se mohou negativně dotknout solventnosti pojišťoven. Proto do tzv. disponibilní míry solventnosti vstupují kapitálové požadavky vyvolané kombinací úvěrového šoku a tržních šoků. Současně do požadované míry solventnosti pojišťoven vstupují specifické šoky. Celkovou solventnost (SOLVE) danou poměrem disponibilní míry solventnosti a požadované míry solventnosti vyjadřujeme pro životní a neživotní pojištění. Účinky šoků a jejich kombinací byly posuzovány porovnáním pozorovaných hodnot SOLVE před šoky a po působení šoků.

Pro případné dorovnání ztrát by pojišťovny použily zisk (o němž se předpokládá, že by při absenci šoků dosáhl průměrné výše posledních dvou let) a vyrovnávací rezervy (v neživotním pojištění), pokud jimi disponují, aby zamezily poklesu solventnosti v životním a neživotním pojištění pod stanovené minimum 100 %, resp. proti poklesu kapitálové přiměřenosti (Tab. IV.4–IV.7 Box).

Výsledky zátěžových testů naznačují, že sektor pojišťoven jako celek by byl schopen obstát i při poměrně silných šocích s přihlédnutím ke stávajícímu kapitálovému vybavení a úloze zajištění. Pro neživotní pojištění v univerzálních pojišťovnách by ovšem dopad scénáře II byl značný.

Pojišťovny by byly schopny odolat extrémní zátěži plynoucí ze specifických šoků (klimatické změny, epidemie) s dopadem na úrovni 60 mld. Kč (přestože zhruba o třetinu převyšují náklady na likvidaci škod způsobených záplavami v roce 2002). Je to dáno objemem technických rezerv, rozložením pojistného plnění do více let, participací a plněním ze strany zajišťoven a úhradou škod se spoluúčastí pojistníka. Na růst četnosti projevů změn klimatu, možných rostoucích škod a nákladů na pojistná plnění jsou pojišťovny schopny při řízení rizik reagovat úpravami postupů zejména v neživotním pojištění.

Zátěžový test kalkuluje také s negativními účinky makroekonomických šoků v aktivech. Přesto se jedná o určité zjednodušení, protože dopad na stranu pasiv se zanedbává.⁹² Účinek měnového šoku v testu při uvažované depreciaci kurzu měny je opačný k uvažovanému znehodnocení akcií. Účinek souhrnného šoku proto není tak výrazný.

⁹² Zatímco účinek makroekonomického šoku se v aktivech promítne okamžitě, na straně pasiv se šok projeví v delším časovém horizontu.

V případě penzijních fondů se uvažuje pouze s účinky šoků, které by se mohly dotknout změny cen a kvality aktiv fondů a vyvolat negativní účinek v průměrnosti kapitálu. Úvěrový šok byl rozšířen i na pohledávky vůči ostatním úvěrovým institucím. Obdobně jako v zátěžových testech pro banky se uvažuje s alokací zisku k případnému pokrytí negativních účinků šoků.

Zátěžové testy penzijních fondů naznačují, že fondy jsou schopny odolat nepříznivým šokům. Agregovaný vliv šoků by byl pro ně velmi silný, pokud by posílení měny provázelo znehodnocení investic, tj. pokles cen držaných akcií a dluhopisů (Tab. IV.8 Box).

4.3.2 Penzijní fondy

Na účtech účastníků penzijního připojištění bylo ke konci roku 2006 evidováno 136,4 mld. Kč příspěvků. V tom státní příspěvek činil 18,9 mld. Kč. Zdroje od zaměstnavatele ve výši 13,7 mld. Kč, na které se příspěvek státu nevztahuje, jsou zvýhodněny daňově i z hlediska vyměřovacího základu pro sociálního pojištění. Celkově bylo od roku 1994 v rámci systému vyplaceno cca 58,2 mld. Kč dávek, z toho bylo vyplaceno 39,8 mld. Kč na jednorázové vyrovnání a 6,6 mld. Kč jako odbytné. Další vyplácené položky jsou starobní, výsluhová, pozůstalostní a invalidní penze a jiné platby.

Příspěvky od účastníků v posledním období vzrostly, meziročně o 17,5 % ke konci roku 2006. Tento růst zdrojů je motivován příspěvkem státu a daňovými odpočty a silnější motivací obyvatel zajistit se zdroji na stáří (podrobněji Graf IV.40).

Potenciál růstu penzijního připojištění v relativním porovnání s dostupnými daty za země eurozóny (cca 17 % HDP v roce 2005) je značný. Podíl aktiv penzijního připojištění v ČR činil v roce 2006 téměř 5 % HDP. Přestože je dosud relativně nízký, podává signál o měnících se preferencích domácností. Vzhledem k demografickému vývoji se předpokládá další růst penzijního připojištění jako doplňkového pilíře ke státnímu průběžnému penzijnímu systému (Graf IV.41).

Penzijní fondy na bázi legislativně vymezených limitů umísťují prostředky získané od účastníků do relativně bezpečných aktiv. Ke konci roku 2006 směřovalo 86 % investic do méně rizikových dluhopisů vydaných vládními institucemi, do vkladů u domácích bank a do ostatních dluhopisů. Do akcií, ale i podílových listů, které mohou být více volatilní, bylo umístěno 9,9 % prostředků (Graf IV.42).

Penzijní fondy průběžně dosahovaly vysoké rentability aktiv z čistého zisku, která činila 2,8 %. Dosažené hospodářské výsledky přispěly ke zhodnocení vložených příspěvků účastníků.

Existující penzijní fondy jsou koncipované na nezáporném každoročním výnosu, který by po pokrytí nákladů na správu fondů měl zaručit zhodnocení příspěvku klienta (a také příspěvku státu na účet klienta). V případě fondů vlastněných bankami se dostatečnost kapitálového krytí a odpovědnost za rizika vztahuje na banky jako akcionáře.

V posledních letech je diskutována možnost investičních plánů s rizikovým profilem bez zaručeného zhodnocení vložených prostředků jako alternativa k současnému penzijnímu plánu s garantovaným nezáporným meziročním výnosem. Takový typ penzijního plánu by umožnil rizikovější a pravděpodobně i výnosnější umístění investic.

TAB. IV.8 (Box)

Shrnutí výsledků zátěžových testů, červen 2006:

Penzijní fondy

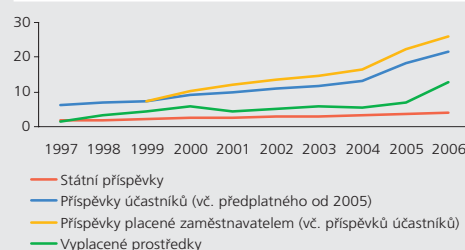
(%, procentní body)

Typ scénáře	scénář I	scénář II
CAR^{1/} (%)	8,3	8,3
Celkový účinek šoků (procentní body)	-0,9	-3,1
Úrokový šok	-1,9	-3,7
Měnový šok	3,9	5,3
Úvěrový šok	0,0	-0,1
... nepřímý účinek měnového šoku	0,0	0,0
Akciový šok	-3,0	-4,5
Alokace zisku (procentní body)	0,4	1,7
CAR po testu	7,7	6,9
Kapitálová injekce (procento HDP)	0,02	0,03

Pozn.: ^{1/} CAR je kapitálová příměrnost, definovaná v souladu s příslušnými předpisy ČNB a o kapitálové příměrnosti bank v roce 2006.

GRAF IV.40

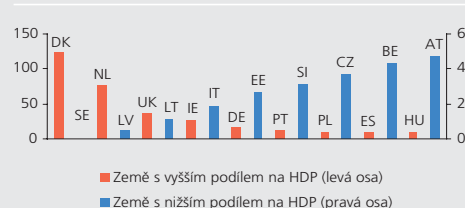
Zdroje penzijních fondů a vyplácené prostředky v daném roce
(mld. Kč)

Pramen: ČNB

GRAF IV.41

Prostředky účastníků penzijního připojištění
(% HDP)

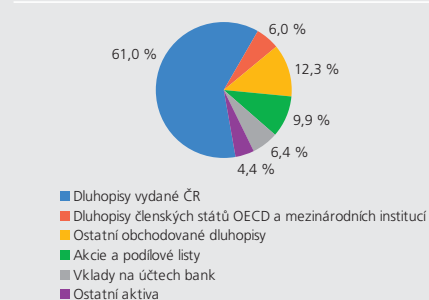

Pramen: ČNB, ECB

Pozn.: Data za rok 2005. Vybrané země EU.

GRAF IV.42

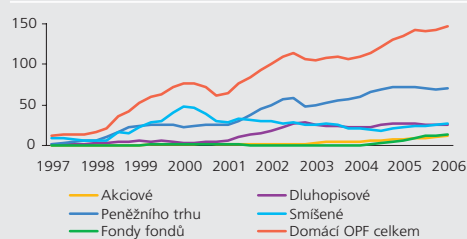
Struktura umístění investic penzijními fondy v roce 2006
(%)

Pramen: ČNB

GRAF IV.43

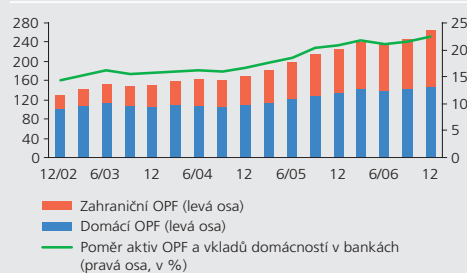
Aktiva domácích otevřených podílových fondů
(mld. Kč)

Pramen: AFAM ČR

GRAF IV.44

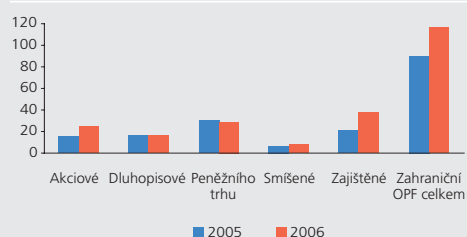
Aktiva otevřených podílových fondů
(mld. Kč, %)

Pramen: ČNB, AFAM ČR, AKAT

GRAF IV.45

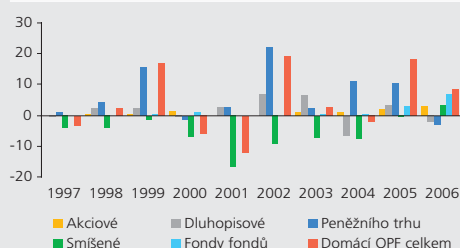
Aktiva zahraničních otevřených podílových fondů
(mld. Kč)

Pramen: AKAT

GRAF IV.46

Čisté prodeje podílových listů domácích otevřených podílových fondů
(mld. Kč)

Pramen: AFAM ČR

4.4 OSTATNÍ FINANČNÍ ZPROSTŘEDKOVATELÉ

Podílové fondy zůstávají atraktivní formou investování domácností, v roce 2006 rostl zájem především o fondy s vyšším výnosem a o zahraniční zajištěné fondy. Rostoucí objemy obchodů, dosahovaná výkonnost a ziskovost nebankovních obchodníků s cennými papíry podávají signál o stabilním finančním zprostředkování na kapitálovém trhu. Leasingové společnosti a společnosti ostatního úvěrování, tj. zejména splátkové společnosti poskytující nebankovní úvěry domácnostem, pokračovaly v úvěrování nefinančního sektoru.

4.4.1 Investiční společnosti a podílové fondy

V roce 2006 působilo na kapitálovém trhu 13 investičních společností, z toho tři společnosti byly pod kontrolou rezidentských bank. Společnosti si udržovaly vysokou rentabilitu vlastního kapitálu 29 % a rentabilitu aktiv 19,8 %. Investiční společnosti obhospodařují domácí otevřené podílové fondy s účetnictvím a hospodařením odděleným od obchodů na vlastní účet.

Domácí otevřené podílové fondy představují formu kolektivního investování určenou především pro individuální investory. Ke konci roku 2006 bylo činných 77 fondů s objemem aktiv 158 mld. Kč, v tom 8 fondů peněžního trhu s objemem aktiv 78 mld. Kč (Graf IV.43). Prostřednictvím domácích dceřiných bankovních společností bylo spravováno 47 fondů s objemem aktiv 132 mld. Kč. Otevřené podílové fondy investovaly do dluhopisů vládních (28 %) a ostatních dluhopisů (41 %), a také do podílových listů (13 %) a akcií (17 %). Fondy umístily investice do tuzemských cenných papírů v menším rozsahu (40 %), ostatní prostředky investovaly do zahraničních cenných papírů. Motivem mohou být perspektivy vyšších výnosů, ale i diverzifikace rizika, omezené investiční příležitosti v tuzemsku.

Na domácím trhu nabízejí své produkty zahraniční podílové fondy prostřednictvím registrovaných investičních zprostředkovatelů a obchodníků s cennými papíry (Graf IV.44). Vlastní investování realizují investiční společnosti (fondy) se sídlem v zahraničí. Celková hodnota investic do zahraničních fondů na území ČR v roce 2006 činila 117 mld. Kč, z toho banky zprostředkovaly 90 % (Graf IV.45).

Čisté prodeje podílových listů ve výši 9 mld. Kč u domácích fondů byly v roce 2006 nižší, protože docházelo k přesunu zájmu domácností k výnosnějším fondům a fondům s většími garancemi (Graf IV.46). Ve struktuře finančních investic ztrácely dluhopisové fondy a fondy peněžního trhu a zájem se zvyšoval o akciové fondy a fondy fondů. Růst zaznamenaly zajištěné fondy nabízené ze zahraničí.⁹³

Podílové listy v nabídce fondů představují významnou alternativu k bankovním vkladům. Růst aktiv fondů není spojen pouze s krátkodobě motivovanými investicemi, v nabídce jsou střednědobé i dlouhodobé investice, které mají spořicí charakter a vyžadují i vyšší minimální částky vkladu. Banky se prostřednictvím dceřiných investičních společností významně podílejí na zprostředkování obchodů v tomto segmentu trhu.

4.4.2 Obchodníci s cennými papíry

Na kapitálovém trhu ke konci roku 2006 působilo 13 bankovních obchodníků s cennými papíry a 38 nebankovních obchodníků, přičemž někteří nebankovní

⁹³ Zajištěné fondy smluvně zaručují navrácení jistiny a minimální výnos.

obchodníci jsou součástí bankovních skupin. Nebankovní obchodníci v bilanci vykazovali obdobně jako v roce 2005 cca 21 mld. Kč svých celkových aktiv. Bankovní i nebankovní obchodníci zrealizovali pro zákazníky až dvojnásobné objemy obchodů oproti předchozímu roku, denně průměrně cca 1 890 mld. Kč, přičemž drtivou většinu zrealizovali nebankovní obchodníci.⁹⁴ Většina obchodů se týkala úrokových termínovaných smluv (tj. kontraktů FRA, až 93 %) a obchodů s dluhopisy a pokladničními poukázkami (2,6 %).

Nebankovní obchodníci podnikali zpravidla s vyšší rentabilitou (rentabilita kapitálu 22,2 % a rentabilita aktiv 4,2 %). Kapitálová přiměřenost obchodníků byla vysoká (průměr 99 %, medián 54 %), avšak nabývala hodnot s velkým rozptylem (od požadovaných 8 % do 405 %). Je to dáno zejména tím, že pouze část obchodníků aktivně obchoduje na vlastní účet a má pozice v obchodním portfoliu, ke kterým jsou počítány kapitálové požadavky (Graf IV.47). Volatilita výsledků je dána charakterem jejich činnosti, při které dochází k častým změnám v držení pozicích obchodního portfolia (Graf IV.48).

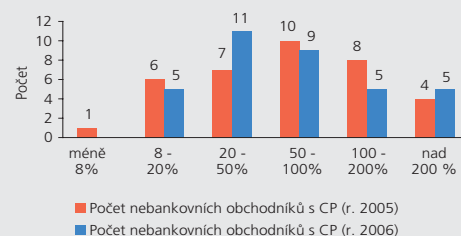
4.4.3 Leasingové společnosti a společnosti ostatního úvěrování

Ke konci roku 2006 působilo na nebankovním úvěrovém trhu 230 leasingových společností s objemem aktiv 238 mld. Kč a 57 společností ostatního úvěrování s 90 mld. Kč aktiv. Na leasing bylo půjčeno 193 mld. Kč, z toho podnikům 131 mld. Kč a domácnostem 58 mld. Kč (Tab. IV.3). Celkový nízký meziroční růst (5,3 %) půjček (ve srovnání s růstem bankovních úvěrů nefinančním podnikům ve výši 21 %) byl důsledkem omezení daňových výhod ve financování na leasing. Spotřebitelské úvěry, půjčky formou splátkového prodeje a půjčky z kreditních karet od společností ostatního úvěrování činily celkem 66 mld. Kč, z toho převážná většina byla poskytnuta domácnostem (resp. obyvatelstvu). Jejich meziroční růst 17 % nedosáhl tempa růstu bankovních spotřebitelských úvěrů domácnostem (22 %).

Rizikem vyplývajícím z aktivity nebankovních úvěrových institucí by mohl být fakt, že tyto instituce nepodléhají přímému dohledu. V řadě případů leasingových společností se však jedná o instituce kontrolované bankami či jinými velkými finančními institucemi, tzn. patří do bankovních skupin (viz část 4.1).

GRAF IV.47

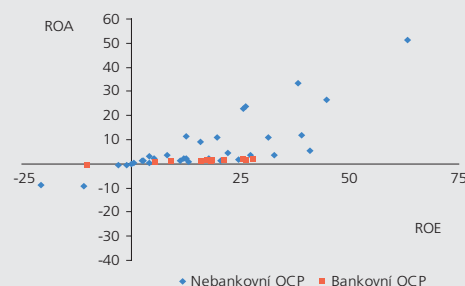
Rozdělení obchodníků s cennými papíry podle dosažené kapitálové přiměřenosti

Pramen: ČNB

GRAF IV.48

Rentabilita obchodníků s cennými papíry (% , 2006)

Pramen: ČNB

TAB. IV.3

Aktivita leasingových společností a společností ostatního úvěrování (mld. Kč, %)

	2005	2006	změna v %
Leasingové společnosti			
Půjčky celkem	183,0	192,8	5,3
Půjčky domácnostem	53,9	57,5	6,7
Půjčky nefinančním podnikům	126,9	131,7	3,7
Společnosti ostatního úvěrování			
Půjčky celkem	54,1	66,5	23,0
Půjčky domácnostem	51,1	59,6	16,7
Půjčky nefinančním podnikům	2,2	3,6	63,6

Pramen: ČNB

⁹⁴ V případě obchodů s deriváty je použita hodnota podkladového aktiva (*notional value*), která objem obchodů ve srovnání s obchody s cennými papíry významně nadhodnocuje.